

DOCUMENTA HISTORICA 65.
Az SZTE BTK Történelem Diákkör kiadványa

OLASZ-SPANYOL KAPCSOLATOK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

Fordította és a bevezető tanulmányt írta:
KATONA ESZTER

JATEPress
Szeged 2004

A Documenta Historica eddig megjelent számai:

1992

1. Az 1887-es földközi-tengeri egyezmények. [Nyemcsok Attila] (*elfogyott*)
2. A tilisüti béke (1807. júl. 7.). [Szász Erzsébet] (*elfogyott*)
3. Talleyrand, Charles-Maurice: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk. [Szász Géza]
4. A schönbrunni béke (1809. okt. 14.). [Szász Erzsébet]
5. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (*elfogyott*; utánnymás: 23. sz.)
6. Korai angolszász törvények I. A kenti törvények. [Szántó Richárd] (*elfogyott*)
7. Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai. [Engi Imre]
8. Dokumentumok az orosz–szovjet törekvésekről a Boszporusz és a Dardanellák megszerzésére (Konstantinápoly-egyezmény, 1915; német–orosz tárgyalások, 1940). [Boros Tamás]

1993

9. A Birodalom és Észtország. A szovjet–észt szerződések megszületésének dokumentumai (1939 szeptember). [Vandlik Krisztina]
10. Edward Balliol skóciai hadjárata. Részletek a Lanercosti krónikából és a bridlingtoni kanonok Gestájából. [Kiss Andrea]
11. Az 1943 decemberi Beneš–Sztálin–Molotov megbeszélések dokumentumai. [Gulyás László]
12. Békeszerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. szept. 3.). [Kökény Andrea]
13. Új bécsi tudósítások a kiváló Schwarzenberg grófnak a tatari, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról, a szigeti erőd összeomlásáról és a Törökországban napról-napra erősödő hanyatlásáról (1599). [Lévai Judit]
14. 1789 Franciaországa a panaszok tükrében. [Gyuricza Róbert]

1994

15. Az 1594-es birodalmi gyűlés határozatai a magyar háborút illetően. [Wölfinger Ildikó]
16. Volgai német dokumentumok (1918–1941). [Opaszki István]
17. Az 1916. évi arab felkelés kiáltványa. [Ferwagner P. Ákos, Lőkös István]
18. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Varga Vanda Éva] (*elfogyott*; utánnymás: 34. sz.)

1995

19. A Constantinus-i adománylevél (Donatio Constantini – VIII. sz.). [Piti Ferenc] (*elfogyott*)
20. A Hét Sziget Köztársaság és Kapodisztriasz. [Szász Erzsébet]
21. A lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió kapcsolatfelvételének dokumentumai, 1941. [Csösz László]
22. Németország két megosztási terve (Morgenthau-terv, Frankfurter dokumentumok). [Mayer János]
23. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (az 5. sz. utánnymása).
24. Az 1849-es magyar–velencei szerződés. [Krámlí Mihály]
25. Az Anitta-felirat (i. e. 1600 körül). [Bolega Erika]

DOCUMENTA HISTORICA 65.
Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

OLASZ-SPANYOL KAPCSOLATOK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

Fordította és a bevezető tanulmányt írta:
KATONA ESZTER

JATEPress
Szeged 2004

Szakmai lektor:
ANDERLE ÁDÁM

Sorozatszerkesztő:
PÁNDI LAJOS

© SZTE BTK Történész Diákkör, 2004
© Katona Eszter, 2004
HU-ISSN 1216-0954

BEVEZETÉS

A két mediterrán ország közötti kapcsolatok története természetesen sokkal régebbre nyúlik vissza, mint a második világháború évei. A történelem során sokszor fűzték össze szoros (dinasztikus, politikai, kulturális, gazdasági, stratégiai) szálak a két latin népet, szűkebb kutatásunk azonban csak az 1939–45-ös periódusra koncentrál.

A második világháború alatti olasz–spanyol kapcsolatok előzményeit az 1936–39-es spanyol polgárháborúban kell keresnünk. A második köztársaság ellen irányuló, 1936. július 17-én, a tábornokok vezetésével kirobbant katonai felkelés szinte azonnal nemzetközi támogatást kapott. Ezért nem véletlenül, a korszakkal foglalkozó történészek többsége a spanyol polgárháborút a második világháború prelúdiumának tekinti, hiszen az 1939 szeptemberében kirobbant világháború minden *főszereplője* valamilyen formában állást foglalt a spanyol ügy kapcsán. Franco tábornok és a nacionalista tábor igen jelentős anyagi és katonai támogatást kapott Mussolinitól és Hitlertől, s ez a későbbiekben természetesen sokban meghatározta mind az olasz–spanyol, mind a német–spanyol, de nem kevésbé az olasz–német kapcsolatok alakulását is. Kétségtelen, hogy az olasz és német segítség nélkül az erőviszonyok másképp alakultak volna a nacionalista és a köztársasági tábor között. Így Franco győzelme egyben az olasz és a német diktátorok győzelme is volt, ami determinálta Franco magatartását szövetségesei irányába a második világháború alatt. A spanyol polgárháború igen kutatott terület spanyol, valamint más külföldi történészek között, és sok kutatás különösen a polgárháború nemzetközi támogatásának kérdésére koncentrált.¹

¹ Ezek közül csak néhány olyat emelünk ki, amely a polgárháború alatti olasz támogatás kérdését vizsgálja: Guido Mattioli: *L'aviazione legionaria in Spagna*, Róma, 1940.; Fernando Pérez de Sevilla y Ayala: *Italianos en España: reportaje retrospectivo de 1936 a 1939*, Madrid, 1958.; Luis García Arias: *La política internacional en torno a la guerra de España (1936)*, Zaragoza, 1961.; J. F. Coverdale: *I fascisti italiani alla guerra di Spagna*, Bari, 1977.; szintén tőle: *I primi volontari italiani nell'esercito di Franco*, In: *Storia contemporanea*, 1971. szeptember; Massimo Mazzetti: *I contatti del governo italiano con i cospiratori militari spagnoli prima del luglio 1936*, In: *Storia contemporanea*, 1979. december; Javier Tusell, Ismael Saz: *Fascistas en España: la intervención italiana en la guerra civil a través de los telegramas de la "Misión Militar Italiana in Spagna" (15 diciembre 1936–31 marzo 1937)*, Róma, 1981.; José Luis de Mesa: *El regreso de las legiones: la ayuda militar italiana a la España nacional, 1936–39*, Granada, 1994.; Juan Avilés Farré: *Las grandes potencias ante la guerra de España*, Madrid, 1998.

A kutatások azonban nem zárultak le, a mai napig élénk a történész szakma érdeklődése e téma iránt.²

A polgárháború befejezése után az „olasz-spanyol barátság” több kölcsönös látogatás formájában nyilvánult meg. Spanyol részről ki kell emelnünk Serrano Suñer olaszországi látogatását 1939 júniusában, melyet mind az olasz, mind a spanyol sajtó nagy érdeklődéssel kísért. Ekkor Suñer még *csak* belügyminiszter volt³, azonban hatalma már ekkor túlmutatott egy *egyszerű* miniszter hatáskörén. Suñer biztosította az olaszokat Spanyolország hálájáról, és hogy egy esetleges konfliktus esetén hazája egyértelműen a tengely oldalán foglalna állást. Az olaszok nagy rokonszenvet éreztek Suñer iránt, a sajtó „*Olaszország emberének*” nevezte el.

Olasz részről a külügyminiszter, Galeazzo Ciano tett baráti látogatást Spanyolországban 1939 júliusában. Jóllehet e látogatás során sem született a két nemzet között a jövőre vonatkozó írásos egyezmény, Franco egyértelműen kifejezte szándékát, hogy célja egyre határozottabban a Berlin-Róma tengely felé orientálódni. A kölcsönös miniszteri látogatások után megkezdődtek a *Caudillo* olaszországi látogatásának az előkészületei is. Az utat szeptemberre vagy októberre tervezték, azonban a háború kirobbanása miatt a látogatás végül nem valósult meg.⁴

A második világháború mindkét országot váratlanul és felkészületlenül érte. Spanyolország alig fél éve lábalt ki egy véres polgárháborúból: az ország romokban volt, a gazdaság szinte működésképtelenné vált, és az embervesztéség számadatai is drámaiak voltak. Spanyolorzágnak az újjáépítéshez egy nyugodt békeidőszakra volt szüksége, nem pedig egy újabb háborúra. Mindezek ellenére a spanyol vezetők jól érzékelték, hogy Spanyolország nem maradhat teljesen közömbös egy olyan konfliktusban, mely Európa jövőjéről fog dönteni. Mégis, az adott gazdasági és katonai helyzetben Spanyolország nem vállalhatta a hadba lépést. A spanyol semlegesség hivatalos deklarációja 1939. szeptember 4-én történt meg, s erről Olaszországot is azonnal tájékoztatták (**1. dokumentum**). A körülményekre való tekintettel a spanyol kormányban mindenki a semle-

² A témában a legfrissebb kutatások eredményeit összegzi Morten Heiberg: *Emperadores del Mediterráneo. Franco, Mussolini y la guerra civil española*, Barcelona, Crítica, 2003.

³ 1938 február–1939 augusztus között Francisco Gómez Jordana állt a külügyi tárca élén. Őt Juan Beigbeter követte (1939 augusztus–1940 október). Serrano Suñer ekkor még a belügyminiszteri posztot töltötte be, és csak 1940. október 16-án foglalta el Beigbeter korábbi pozícióját.

⁴ A két latin diktátor nem is találkozott egészen 1941. február 12-ig. A bordigherai találkozó volt az első alkalom, hogy Mussolini és Franco személyesen is megismerjék egymást.

gesség mellett foglalt állást, azonban voltak, akik határozottabban (Jordana), és voltak, akik kevésbé határozottan (Serrano Suñer) deklarálták a semleges magatartást. Ez utóbbi csoport abban bízott, hogy a körülmények javulásával Spanyolországnak lehetősége nyílik majd kilépni a világpolitika színpadára, és megszerezni az őt megillető helyet a nagyhatalmak oldalán.

Mussolini elfogadta a spanyol álláspontot és egyetértett a semlegességük kinyilvánításával, azonban leveléből **(2. dokumentum)** már világosan kivehető, hogy Olaszország milyen álláspontra kíván helyezkedni a konfliktussal szemben. Mussolinit Francóhoz hasonlóan váratlanul érte a háború kirobbanása, és nem is leplezte felháborodását, hogy Hitler az ő előzetes megkérdezése nélkül bocsátkozott a háborúba. Olaszország szintén nem volt felkészülve sem katonailag, sem gazdaságilag egy világháborús részvételre. A kezdeti *nem hadviselő* státusz ellenére (mely tíz hónapig tartott) Mussolini vágya kezdettől fogva egy aktív háborús részvétel és egy világbirodalom felélesztése volt. A *Duce* – ahogy Galeazzo Ciano *Naplójában* megjegyzi – nem bírta sokáig, hogy csak külső és passzív szemlélője maradjon olyan eseményeknek, melyek az egész világot megrázzák.⁵ Az olasz magatartásban a döntő fordulatot az 1940. márciusában a Brenner-hágón rendezett Mussolini-Hitler találkozó⁶ hozta meg, ahol a *Führer* tájékoztatta az olasz diktátort a nyugati hadjáratra vonatkozó terveiről. Itt egy elvi megállapodás született arról, hogy Mussolini a kellő időben be fog lépni a háborúba. A kérdés tehát ekkor már nem az volt, hogy belép-e Olaszország, hanem az, hogy mikor és hogyan?

Olaszország intervenciója előtt azonban még egy fontos tisztázásra váró ügy volt függőben a spanyolokkal: a polgárháborús spanyol adósság törlesztésének kérdése, mely nem kis jelentőséggel bírt, ismerve az olasz gazdaság helyzetét, valamint a háborúra való felkészülés sürgető követelményeit. Az erről folyó tárgyalások ugyan megkezdődtek⁷, azonban a spanyolok halogató magatartása miatt csak 1940. május 5-én született meg a végső megállapodás.⁸ A teljes olasz kölcsön 8 milliárd líra volt, azonban a törlesztendő összeget mindössze 5 milliárd lírában állapították meg, ezzel is újabb tanújelét adva az olasz barátságnak és nagylelkűségnek. A tartozás visszafizetését 1942. december 31-én kellett megkezdeni, a teljes összeg törlesztésére pedig 25 évet kapott Spanyolország.

⁵ Galeazzo Ciano: *Ciano gróf naplója 1939–43*, Budapest, 1999. 156. o.

⁶ Santi Corvaja: *Hitler és Mussolini. A titkos találkozók*, Pécs, Alexandra Kiadó, 2001. 137–165. o.

⁷ Erről részletes dokumentációt lásd: *Documenti Diplomatici Italiani* (a továbbiakban: *DDI*), IX. sorozat, I. kötet, 222. o. (363. dok.); 408. o. (656. dok.); 442. o. (708. dok.); II. kötet, 249. o. (295. dok.); III. kötet, 253. o. (298. dok.); 310. o. (365. dok.)

⁸ *DDI*, IX. sorozat, IV. kötet, 261. o. (326. dok.)

A brenneri találkozó után Mussolini Franco előtt sem akarta eltitkolni a világháborúval szembeni megváltozott álláspontját, és az olasz intervenció szándékát levélben közölte a *Caudillóval* (**3. dokumentum**), azonban még konkrét dátumra való utalás nélkül.

Francó tudta, hogy ez mit jelent: egy hadviselő Olaszországgal Spanyolország helyzete is megváltozik, és a két nemzet közötti barátság természetesen nagyobb kompromisszumot is fog jelenteni. Olaszország hadba lépésével, valamint a konfliktus Földközi-tengerre való kiterjedésével Spanyolország is egyre közelebb került a háborúhoz (**4. dokumentum**).

A Duce áprilisi levele után két hónappal – a tényleges olasz intervenció előtt egy nappal – Mussolini értesítette Francót országa hadba lépetéséről (**5. dokumentum**). Mussolini ügyes taktikusként nem mulasztotta el, hogy rövid üzenetében utaljon Gibraltárra, mely a spanyoloknak mindig is szívügye és fájó pontja volt.⁹ A spanyol válasz természetesen nem maradt el: Franco Olaszország hadba lépése napján *nem hadviselőre* változtatta országa addigi semleges státuszát (**6. dokumentum**). Ez a lépés egyrészt kifejezte Spanyolország szolidaritását Olaszország iránt, jóllehet az ország gazdasági és katonai helyzete nem tette lehetővé a háborúban való aktív részvételt; másrészt Spanyolország tengely iránti szimpátiájának kifejezésével azt is a világ tudtára adta, hogy nem áll szándékában lemondani területi követeléseiről (Gibraltár, észak-afrikai területek).

Anglia és Franciaország feszülten figyelte a spanyol magatartás alakulását. Úgy tűnt tehát, hogy Spanyolország Olaszország nyomában haladva egyre sodródik a tengelyhatalmak politikája és a háború felé. Azonban az éppen Spanyolországba érkező új angol nagykövetet, Samuel Hoare-t Franco az alábbi szavakkal nyugtatta meg: „*A nem hadviselő státusz nem jelenti azt, hogy változások történnének a semlegességben.*”¹⁰ Ennek ellenére a változás első jelei már megmutatkoztak: június 14-én – ugyanazon a napon, amikor a német hadsereg elfoglalta Párizst – spanyol csapatok vonultak be a nemzetközi felügyelet alatt álló tangeri övezetbe. Ezzel párhuzamosan a spanyol sajtóban, valamint az utcákon falangista demonstrációk formájában egyre fokozódott a Gibraltárt visszakövetelő kampány, mely ellen az említett brit nagykövet többször is tiltakozását fejezte ki.

1940 nyarán már Hitler szemében is felértékelődött Spanyolország szerepe. Tudta ugyan, hogy Spanyolországtól nem számíthat nagy katonai erőre, azon-

⁹ Gibraltár a spanyol örökösödési háború után került brit fennhatóság alá. A Szezie-csatorna megnyitásával Gibraltár nagyon fontos stratégiai ponttá vált az angoloknak, és mindkét világháborúban jelentős bázist jelentett az angol hadiflotta számára. Spanyolországnak a 18. századtól tehát létfontosságú kérdés volt Gibraltár ügye.

¹⁰ Manuel Espadas Burgos: *Franquismo y política exterior*, Madrid, 1988. 105. o.

ban Gibraltár megszerzése stratégiai szempontból kulcskérdés lehetett a háború további menetére nézve is. Ezért fokozott nyomást gyakorolt Francóra, nem egyszer Mussolinit használva fel közvetítőként **(7. dokumentum)**.

A német nyomás tovább fokozódott szeptemberben, amikor Serrano Suñer látogatást tett Németországban. A spanyol külügyminiszter ismételtlen felsorolta német kollégájának azokat a nehézségeket – gazdasági, katonai problémák, élelmiszer-, üzemanyaghiány... stb. – melyek akadályozzák a spanyol kormányt egy határozott döntés meghozásában. Azonban azt is kiemelte, hogy Spanyolország együtt akar működni Németországgal. A német fél e mögött az *együttműködési szándék* mögött azonnal átlátott: Spanyolország nem akart lemondani területi követeléseiről. Cserébe azonban a németeknek is megvoltak az igényei: a Kanári-szigetek egyikének átengedése Németországnak, illetve német katonai bázisok létesítése Marokkóban. Egyik fél sem akart engedni követeléseiből, ezért a találkozóznak gyakorlatilag nem lett semmilyen eredménye. Már maga Hitler is úgy gondolta, hogy a spanyol intervenció sokkal többbe kerülne a tengely számára, mint amennyit valójában ér.¹¹ Azonban Gibraltárra vonatkozó tervciről egyelőre még nem akart lemondani.

Németországból való hazatérése után, október 17-én Serrano Suñer lépett az addigi külügyminiszter, Juan Beigbeder helyére.¹² Az olasz sajtó egyértelműen tengelybarát lépésként értékelte a miniszterváltást, és Hitler is úgy vélte, hogy Suñer kinevezése garanciát jelenthet a németeknek arra, hogy a tengely- és háborúellenes hangok elnémuljanak Spanyolországban.

Ilyen előzmények után került sor a Hendaye-i találkozóra **(8. dokumentum)** Franco és Hitler között.¹³ Hitler nem titkolt szándéka volt, hogy a spanyolokat kötelezettség vállalására bírja, hiszen ekkor már tervei között körvonalazódott a Gibraltár elfoglalását célzó hadművelet, mely a *Félix-terv*¹⁴ fedőnévű vált ismérté. Azonban ehhez elengedhetetlen volt a spanyolok együttműködése, vagyis Spanyolország hadba léptetése.

A jelenlévők véleménye szerint a találkozó sokkal inkább monológok sorából állt, mintsem konstruktív párbeszédkekből. Franco ragaszkodott a már unalomig ismételt spanyol területi igényekhez, valamint az ország szegényes

¹¹ Galeazzo Ciano: i.m. 249. o.

¹² Beigbeder eltávolításának igazi oka angolbarát viselkedése, valamint a brit nagykövetel, Hoare-ral való barátsága volt. Ő valóban a semlegesség pártján állt, és nyilvánosan ki is jelentette: „*Ameddig én leszek a [külügy]miniszter, Spanyolország nem fog belépni a háborúba.*” (Idézi: Manuel Espadas Burgos: id.mű., 111. o.)

¹³ A találkozó részletes bemutatását lásd: Ricardo de la Cierva: *Hendaya. Punto Final. Un análisis de la entrevista Franco-Hitler basado exclusivamente en pruebas irrefutables*, Barcelona, Planeta, 1981.

¹⁴ A Félix-tervet lásd: Ricardo de la Cierva: i.m., 176–180. o.

gazdasági helyzetét és katonai felkészületlenségét hozta fel indokként, melyek miatt Spanyolország egyelőre még nem szánhatja rá magát egy határozott lépésre a tengelyhatalmak oldalán. A hadba lépés feltételeként katonai, nyersanyag-, élelmiszer- és üzemanyagbeli segítséget kért a tengelytől. Azonban Hitler célja nem egyezett Francóéval: a *Führer* úgy akarta bevonni Spanyolországot a háborúba, hogy ne kelljen garanciát vállalni a túlzott spanyol követelések teljesítésére. Ezért a *Caudillo* hajthatatlansága kifejezetten irritálta Hitlert, és úgy tűnt, soha nem fognak megegyezésre jutni a spanyolokkal. A végül mégis megszülető titkos jegyzőkönyv gyakorlatilag a Háromhatalmi Egyezményhez való titkos csatlakozáson kívül semmi konkrétumot nem tartalmazott.

A Hendaye-i találkozó után Hitler nem titkolta a spanyolokkal szemben kialakult ellenszenvét. Francóról úgy vélte, hogy csak véletlenül kerülhetett hatalomra, mivel nem rendelkezik semmiféle vezetői képességgel.

A németekkel kapcsolatban azonban Francóban sem alakult ki pozitív vélemény: „*Elviselhetetlen emberek. Úgy akarnak belerángatni a háborúba minket, hogy semmit nem adnának cserébe. Nem bízhatunk bennük addig, amíg nem szavatolják számunkra azt, ami jogilag megillet minket. Másképp nem lépünk be a háborúba.*”¹⁵

A két diktátor véleményéből látszik, hogy se az egyik, se a másik nem akart engedni: Francónak túl magasak voltak az igényei és a követelései, Hitler azonban nem akart adni semmit.

A találkozó sikertelensége ellenére a német diktátor még továbbra sem adta fel terveit. Hitler a Gibraltár elleni hadjáratot 1941 januárjára tervezte, addig azonban rá kellett volna bírnia a spanyolokat az intervencióra. 1940 decemberében végleges választ várt Francótól, azonban a *Caudillo* csak a kifogásokat ismételte el. Hitler felháborodott szövetségese határozatlanságán, melyet a tengellyel való együttműködés visszautasításaként értékel.

Spanyolország belső helyzete valóban nem tette lehetővé, hogy Franco egy olyan háborúra kötelezze el magát, mely még hosszúra nyúlhat. A megoldásra váró problémákról (élelmiszer-, nyersanyag-, üzemanyaghiány) a madridi olasz nagykövet is beszámolt Cianónak (9. dokumentum). Ebben a jelentésben Lequio külön kiemeli Suñer üzenetét, mely szerint csakis a németek hibája, hogy – mivel Spanyolország nem kapta meg a kért segítséget – országa még nem áll készen a hadviselésre.

Az eddigi sikertelenség ellenére Hitler közvetett módon továbbra is igyekezett nyomás alatt tartani Spanyolországot. Ebben Mussolinit használta fel eszközként, akit egy újabb találkozóval (Berghof, 1941. január 19.) sikerült

¹⁵ Paul Preston: *Francisco Franco. La lunga vita del Caudillo*, Milánó, 1997. 398.

rávennie, hogy találkozzon Francóval és bírja intervencióra Spanyolországot. „Csupán Franco hálátlansága akadályozta eddig a [gibraltári] akció végrehajtását. Ha rá tudná beszélni Francót, hogy lépjen be a háborúba, az még most is nagyon nagy segítséget jelentene (...). A Földközi-tengeren teljesen a mi javunkra fordulna a kocka...”¹⁶ – mondta Hitler. Mussolini tudta, hogy nem lesz egyszerű dolga a Caudillóval, mégis megígérte, hogy találkozni fog vele, és megpróbálja kipuhatolni szándékait.

Mint ismeretes, a két mediterrán diktátor 1941 februárjáig nem is találkozott személyesen egymással. Ez alkalommal azonban Franco elfogadta a Duce meghívását, s a találkozóra 1941. február 12-én az olasz-francia határon lévő Bordighera városkában került sor (**10. dokumentum**). Habár Mussolini Hitler előtt vállalta a közvetítő szerepét, mégsem bízott abban, hogy sikerül elérnie a spanyol intervenciót. A Duce kifejtette, hogy jóllehet Olaszországnak az utóbbi időben néhány katonai sikertelenséget kellett elszenvednie, a háború már eldőlt, és a tengely győzelme felől semmi kétség nem lehet. Valódi nyomást – mint ahogy azt Hitler elvárta tőle – nem gyakorolt Francóra, sőt kiemelte, hogy a döntés egyedül csak Spanyolországtól függ.

Valójában a bordigherai találkozó sem hozta meg azt az eredményt, amit Hitler remélt. Mussolini két tűz közé került: a spanyolok azt várták el tőle, hogy közvetítse a németek felé a követeléseiket, míg Hitler azt várta, hogy bírja rá Francót az azonnali intervencióra. Azonban Mussolininak mindenekelőtt saját és országa érdekeit kellett szem előtt tartania. A Führer ugyan azzal bízta meg, hogy gyakoroljon nyomást Francóra, azonban nem látta, hogy ez ekkor már nem állt Mussolini érdekében. Ugyanis, ha Spanyolország is hadviselővé vált volna, Olaszország egy riválissal találta volna magát szemben a Földközi-tenger medencéjében. Így érthető, hogy Mussolini miért nem lépett fel olyan meggyőződéssel, mint amit Hitler elvárt tőle. Annak ellenére, hogy a találkozó semmi újdonságot nem jelentett, mégis fontos mérföldkő volt a konfliktussal szembeni spanyol magatartás szempontjából. A német vezetők belátták, hogy Francónak nem áll szándékában elköteleznie országát a tengely oldalán.

A szövetségesek feszülten figyelték Spanyolország reakcióját. Ha csupán gazdasági oldalról akarjuk értékelni a helyzetet – mely nem elhanyagolható, tekintve Spanyolország akkori drámai helyzetét –, világosan látszik, hogy Franco két tűz közé került: egyik oldalról a németek gazdasági segítséget ígértek az intervencióért cserében, a másik oldalról azonban az angolszászok kínáltak bűzát a semlegesség fejében. Franco válasza a hintapolitika volt: úgy ma-

¹⁶ Santi Corvaja: i.m., 224. o.

nőverezett a hadviselő felek között, hogy – időt nyerve – egyik felé se tett konkrét elkötelezettséget vagy ígéretet.¹⁷

Hitler ekkor már letett a Félix-tervről, és a keleti hadjárat tervére koncentrált: a Szovjetunió elleni támadás 1941 nyarán indult meg. Ezt a lépést Spanyolország lelkesen fogadta, két oknál fogva. Az egyik ok, hogy a Szovjetunió elleni háborúban a kommunizmus elleni harc mellett foglalhatott állást (anélkül, hogy az éppen folyó konfliktusban hadviselő féllé válna). Konkrét „gesztusként” az önkéntesekből álló *Kék Hadosztály* szovjet frontra való kiküldésével vett részt Spanyolország a kommunizmus elleni küzdelemben. A lelkesedés másik oka pedig az volt, hogy a keleti hadjáratral a háború epicentruma eltávolodott a Földközi-tenger medencéjétől, s így Spanyolország lélegzetvételhez juthatott.

1941 őszétől Suñer ellenzéke egyre nőtt a spanyol belpolitikában, s helyzete kezdett gyengülni. A külügyminiszter politikai hanyatlása az olasz dokumentációban is jól nyomon követhető: 1941 szeptemberétől 1942 nyaráig a madridi olasz nagykövet több jelentésben beszámol a spanyol belpolitikai helyzetről, kiemelve a Suñer elleni támadások és ellenszenv fokozódását.¹⁸

A spanyol belpolitikát érintő másik kényes kérdés a restauráció ügye volt. Katonai körökben többen úgy látták, hogy a monarchia restaurációja jelenthetne kiutat a nehéz gazdasági helyzetből és az egyre mélyülő kormányválságból. Abban azonban, hogy mikor és milyen körülmények között történjen a restauráció, nem volt egyetértés. A monarchisták egyik része a trónörökös azonnali visszahívását akarta elérni, másik csoportjuk véleménye szerint azonban a monarchia visszaállításával meg kellene várni a világháború végét. A monarchista *spekulációkban* még Suñer is részt vett, amikor felröppent a hír, hogy olaszországi útja (1942 június) során látogatást fog tenni Svájcban is, hogy Don Juannal¹⁹ megvitassák a monarchia kérdését (**11. dokumentum**). A spanyol külügyminiszter szerint azonban két dolog még hiányzott ahhoz, hogy a restauráció megvalósulhasson: az egyik, hogy a *Caudillo* is beleegyezzen, a másik, hogy Don Juan közeledjen a tengelyhez.²⁰

¹⁷ A spanyol manőverezésről lásd még részletesen: Gömöri Endre: *A "vezércsel". Franco és Hitler: a hintapolitika iskolája*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

¹⁸ DDI, IX. sorozat, VII. kötet, 595. o. (582. dok.); VIII. kötet, 113. o. (116. dok.); 123. o. (130. dok.); 137. o. (136. dok.); 522. o. (481. dok.)

¹⁹ Don Juan az 1931-ben lemondott király, XIII. Alfonz fia volt, akit az utódlási törvények szerint megilletett a spanyol trón.

²⁰ Serrano Suñer és Ciano között Livornóban lezajlott beszélgetésről bővebben lásd: DDI, IX. sorozat, VIII. kötet, 690–692. o. (633. dok.)

A katonák és a Falange²¹ közötti legnagyobb összetűzésre 1942. augusztus 15-én, a begoñai merényletben került sor. Ekkor már Franco nem halogathatta tovább a döntést, át kellett alakítania a kormányát (**12. dokumentum**). A két legfontosabb posztjon lévő minisztertől, Suñertől (külgügy) és Varelától (hadügy) kénytelen volt megválni, hogy a kedélyeket lecsillapítsa és a válság végére pontot tegyen.

Az új külügyminiszter, Francisco Gómez Jordana²² kinevezésével a spanyol külpolitika új korszaka kezdődött meg, melyet a történészek a Jordana-fordulatként említenek. Jordana nem éppen tengelybarátságáról volt ismert, és ez a változás váratlanul érintette mind a tengelyt, mind az angolszászokat. Míg a németek és az olaszok igyekeztek nem túl nagy jelentőséget tulajdonítani a minisztercserének, arra hivatkozva, hogy a személycseré nem fog változást jelenteni Spanyolország külpolitikai irányvonalában²³, addig a szövetséges propaganda Jordana kinevezését Spanyolország semlegességhez való visszatéréseként értelmezte.

Hogy a tengely gyanúját eloszlassák, Jordana személyesen közölte az olasz ügyvivővel, hogy a spanyol külpolitika nem fog változni, és hogy Spanyolország soha nem fogja elfelejteni Olaszországnak a polgárháborúban kapott segítségét.²⁴ Franco maga is levélben biztosította Mussolinit arról, hogy a minisztercserével sem fognak változni Spanyolország jó kapcsolatai Olaszországgal.²⁵

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy a Jordana-fordulat szinte majdnem egyszerre következett be a szövetségesek észak-afrikai partraszállásával (1942. november 8.). A partraszállás után Spanyolország magatartása egyre határozottabban ismét a semlegesség jeleit kezdte mutatni, jóllehet a spanyol politikai vezetők jelentős része még a tengely győzelmében bízott.

Az angolszászok afrikai megjelenésével Olaszország helyzete egyre bizonytalanabbá vált, és a már addig is népszerűtlen háború miatt a közhangulat egyre feszültebb lett, a fasiszta rezsimet egyre több kritikával illették (**13., 14. dokumentum**). Ekkor Spanyolország hadba lépítésének Hitler számára már nem volt különösebb jelentősége, nem így azonban Mussolini számára. A *Duce* a győzelem esélyének csökkenése, a katonai kudarcok, valamint saját népszerűségének hanyatlása hatására úgy vélte, egyetlen reménye már csak Spanyolországban lehet. Azonban Hitler szándékai már teljesen mások voltak. Mus-

²¹ Fasiszta inspiráltságú politikai mozgalom, mely az egyetlen engedélyezett párt volt Franco alatt.

²² Franco első kormányában már egyszer betöltötte ezt a posztot 1938. január 30. - 1939. augusztus 9. között.

²³ *DDI*, IX. sorozat, IX. kötet, 111. o. (103. dok.)

²⁴ Uo: 116–117. o. (108. dok.)

²⁵ Uo: 138–139. o. (133. dok.)

solini *kimérája* már minden alapot nélkülözött nemcsak a *Führer* magatartása, hanem Spanyolország megváltozott pozíciója miatt is. A spanyol külpolitika élén már nem a tengelybarát Suñer állt, hanem a határozott semlegesség felé hajló Jordana. A *Duce* mégis megkísérelte a lehetetlent, s az új olasz nagyköveten, Paulucci di Calbolin²⁶ keresztül újabb találkozóra hívta a spanyol diktátort. Azonban Franco nem lelkesedett az ötletért, visszautasította Mussolini ajánlatát.²⁷

Az olasz-spanyol kapcsolatokban az újabb törést Mussolini és a fasiszta rezsim bukása okozta. A szövetségesek 1943. július 10-én szálltak partra Sziciliában, és ekkor már nem lehetett megállítani az eseményeket. Július 16-án már Rómát bombázták, a július 24–25-én rendezett Fasiszta Nagytanács pedig végleg megfosztotta hatalmától Mussolinit. A bukott diktátor helyére III. Viktor Emánuel király Pietro Badoglio tábornagyot nevezte ki.

A drámai olasz változások pillanatában a római spanyol nagyköveti tisztséget Fernández Cuesta²⁸ töltötte be. Jó kapcsolatokat alakított ki olasz fasiszta vezetőkkel, így közvetlen közletről lehetett tanúja a Mussolini által megálmodott rezsim széthullásának. A július 25-i eseményekről a nagykövet közvetlenül a Nagytanács egyik főszereplőjétől, Dino Granditól értesült. Fernández Cuesta azonnal közölte a hírt Madriddal (**15. dokumentum**), ami érthető módon pánikhangulatot váltott ki, hiszen az analógia nyilvánvaló volt. Leginkább a falangista vezetők érezték veszélyben magukat. A fasizmus megbuktatását egyrésztől árulásnak minősítették, másrésztől azonban attól tartottak, hogy Spanyolország is Olaszország sorsára juthat. A falangista körök idegességét csak tovább fokozta, amikor Hayes, az amerikai nagykövet július 29-én egyértelműen közölte Francóval, hogy minden tengelybarát nemzetre Olaszországhoz hasonló sors vár. Azonban a *Caudillo* a nagykövet provokációjára nyugodtan válaszolt, s igyekezett az amerikai diplomata értésére adni, hogy a háború még koránt sincs megnyerve.

Az olasz fasizmus bukása azonban nem csak a spanyol falangistákra nézve volt veszélyes, de számos diplomáciai problémát is felszínre hozott. Ugyanis, mint ahogy várható volt, az olasz fasiszta vezetők közül sokan egy olyan országban akartak menedéket keresni, mely nemcsak barátja volt az olasz népnek, de melynek politikai berendezkedése is hasonló a megbukott olasz rezsiméhez. Így egyértelmű volt, hogy Spanyolországba akartak menekülni, s a kérés nem

²⁶ 1943. április 20-án adta át megbízólevelét Francónak.

²⁷ *DDI*, IX. sorozat, X. kötet, 363–365. o. (273. dok.)

²⁸ Fernández Cuesta y Morelo gyerekkori barátja volt José Antonio Primo de Rivera-nak, a spanyol Falange alapítójának. Személyében egy élvonalbeli falangistát neveztek ki az olasz nagyköveti posztra, melyet 1942 októbertől formálisan 1945 januárig töltött be.

is sokat késlekedett **(15. dokumentum)**. A kérvényezők között olyan élvonalbeli fasisztákat találhatunk, mint Dino Grandit, Galeazzo Cianót, vagy Mussolini lányát, Edda Mussolinit. A spanyol nagykövet többször megismételte a kérést, álnevek mögé rejtve az illető fasisztákat²⁹, azonban Madrid válasza elutasító volt. Egyértelmű volt, hogy a semlegesség mellett elkötelezett Jordana nem akarta sem magát, sem országát kompromittálni.

Tény tehát, hogy az olasz események jelentős befolyással voltak Franco döntéseire és hozzájárultak ahhoz, hogy külpolitikájában Spanyolország egyre távolodjon a tengely politikájától. A spanyol nagykövet 1943 augusztusában távozott Rómából, feladatait García Comín ügyvivőre hagyva.³⁰

A Badoglio-kormány szeptember 8-án írta alá a fegyverszünetet, azonban, mint ismeretes, Mussolini politikai karrierje sem fejeződött még be ekkor. Szeptember 12-én a németek kiszabadították *Gran Sasso*-i fogságából és a német megszállás alatt lévő Észak-Olaszországban egy bábkormány (*Repubblica Sociale Italiana* – Olasz Szociális Köztársaság) élére állították a mind szellemileg, mind fizikailag megtört Mussolinit.³¹

Ezzel Olaszország gyakorlatilag két részre szakadt, és két kormány létezett egyidejűleg. A világháború tovább folyt, de ezzel párhuzamosan egy polgárháború is kirobbant az olasz félszigeten. Ez a szakadás nem csak Olaszországban volt jelen, de a spanyolországi olaszok között is érezhető volt. Központi kérdéssé vált tehát, hogy a Spanyolországba akkreditált olasz diplomaták melyik oldalra állnak. Ezek nagy része a király mellett fejezte ki hűségét, vagyis a törvényes kormány képviselőit vállalták magukra. A spanyol nagykövet is hű maradt a királynak tett esküjéhez, azonban más spanyol városokban nem volt ilyen egyértelmű az olasz konzuli testület, valamint az olasz kolónia magatartása. A Spanyolországban élő olaszok közötti ellentétek gyakran jelentettek politikai és diplomáciai problémákat, de – mivel nem egyszer nyílt összecsúszásba keveredtek egymással és a spanyol hatóságokkal – veszélyesek voltak a közrend fenntartása szempontjából is **(17. dokumentum)**.

²⁹ Fernández Cuesta Grandit *Fernández* néven, a Mussolini családot *García* néven említi leveleiben.

³⁰ Fernández Cuesta utolsó jelentését 1943. augusztus 18-án írta. A következő jelentés már García Comín szignóját viseli.

³¹ Az Olasz Szociális Köztársaság külpolitikájáról részletesebben lásd: Marino Viganò: *Il Ministero degli Affari Esteri e le relazioni internazionali della Repubblica Sociale Italiana 1943–35*, Milánó, 1991.; Luigi Villari: *Affari esteri 1943–45*, Róma, 1948.; Annibale Zambarbieri: *La Repubblica di Salò e Mussolini visti da un osservatore spagnolo*, In: *Humanitas*, 2. sz., 1982. április, 274–294.; Jacques De Launay: *A fasiszmus végnapjai Európában*, Budapest, 1975.; Candiano Falaschi: *Az olasz fasiszmus végnapjai*, Budapest, 1975.; Ormos Mária: *Mussolini*. II. kötet, Budapest, 2000. 563–625. o.

Nem kevésbé volt kényes kérdés, hogy Spanyolország hogyan oldotta meg ezt a diplomáciai dilemmát. Tengelybarát országgént természetesen Mussolini és új kormányát kellett volna elismernie, azonban mint semleges ország – figyelembe véve, hogy a háborús események már nem a tengely számára voltak kedvezőek – a legitim olasz monarchia mellett kellett volna állást foglalnia Spanyolországnak. Hitlernek gyorsan sikerült elismertetni Mussolini bábállamát a tengely csatlós országaival, és a fasiszta sajtó közölte, hogy Spanyolország is elismerte hivatalosan Mussolini új államát **(18. dokumentum)**.

Azonban a valóságban ez nem történt meg. Jordana külügyminiszter a római spanyol ügyvivőnek azt az utasítást adta, hogy csak a legitim miniszterelnök előtt lássa el hazája képviselőtét. Vagyis Spanyolország az olasz monarchiával tartotta fenn hivatalos kapcsolatait, sőt Jordana még arra is utasította García Comínt, hogy kísérelje meg megszerezni az olasz külügyminisztériumtól az 1939–1941-es évek Spanyolországra vonatkozó dokumentációját, hogy ezzel elejét vegye a későbbi diplomáciai bonyodalmaknak. Ez tehát már egy markánsan semleges magatartás volt Spanyolország részéről, mellyel a *Caudillo* igyekezett leplezni korábbi tengelyhatalmakhoz fűződő – és '43-tól már egyre kompromittálabb – kapcsolatait. Ezt támasztja alá a spanyol Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Tanácsadó Hivatalának jegyzéke is, mely egyértelműen kinyilvánítja Spanyolország magatartását az olasz változásokkal szemben **(16. dokumentum)**.

Ennek ellenére a németek igen erős nyomást gyakoroltak Francóra, hogy Spanyolország hivatalosan is elismerje az Olasz Szociális Köztársaságot. Hitler a madridi német nagyköveten, Von Stohreren keresztül nem felejtette el emlékeztetni a *Caudillót*, hogy Mussolini annak idején, már a polgárháború alatt, egy pillanatig sem habozott elismerni Franco kormányát. Ez alkalommal Jordana gróf határozott semlegessége volt az, ami Francót végső soron meggyőzte, és október 31-én Franco bejelentette Spanyolország visszatérését a semleges pozícióhoz.

Jóllehet az olasz bábkormány spanyol részről való hivatalos elismerése tehát nem történt meg, bizonyos közvetett képviselőt mégis kialakult a fasiszta rezsimmel. A milánói spanyol konzul, Fernando Chantal azt az utasítást kapta, hogy összekötő szerepet töltsön be a Mussolini-kormány és a Franco-rezsim között. A konzul leveleiben hírt adott a spanyol külügyminiszternek az általános olasz helyzetről, a köztársasági fasiszta párton belüli korrupcióról és az egyetértés hiányáról, a német-olasz ellentétekről, az olasz városok folyamatos bombázásáról, valamint az olasz nép reményvesztett, kimerült lelkiállapotá-

ról.³² Chantal személyesen is találkozott Mussolinival, benyomásairól tájékoztatta madridi feletteseit is **(21. dokumentum)**. A *Duce* megsejtve az elkerülhetetlen tragikus sorsot, spanyol útleveleket kért szeretője, Clara Petacci családjának **(23., 24. dokumentum)**.

1945. április 25-én Mussolini még utoljára megpróbálta a spanyol konzul segítségét kihasználni: Chantal közreműködését kérte abban, hogy fel tudja venni Svájcban keresztül a kapcsolatot a szövetségesekkel **(28. dokumentum)**. A konzul azonban az események felgyorsulása miatt már nem tudta a kért közbenjárást teljesíteni. Mussolinit április 28-án szeretőjével és más fasiszta vezetőkkel együtt partizánok fogták el és végezték ki.

Chantal tevékenységével párhuzamosan Spanyolországban is megtalálhatjuk ennek a kettős képviseletnek az olasz megfelelőjét. A korábban malagai olasz konzul, Eugenio Morreale vállalta fel Mussolini kormányának madridi képviseletét egészen a *Duce* haláláig. Morreale az „*Olasz Szociális Köztársaság spanyolországi képviselője*” címet vette fel. A képviselet irodáját Madridban hozta létre, azonban több más spanyol városra³³ is kiterjedő hálózatot sikerült kiépítenie az olasz kolónia disszidens elemeinek aktív közreműködésével **(26. dokumentum)**.

A spanyol hatóságok sokáig nem tettek semmit, hogy Morreale és munkatársai illegális tevékenységét megakadályozzák. Pedig az olasz fasiszta ügynökök pusztja jelenléte is felháborodást és tiltakozást váltott ki mind a legitim olasz kormányt képviselő nagykövet, mind az angolszász nagykövetek részéről. Mindhárman szóban és írásban többször is kifejezték nemtetszésüket, és felszólították a spanyol külügyminisztériumot ezen rendellenes helyzet megszüntetésére **(19., 20., 22., 25. dokumentum)**. Jordana ugyan elismerte az amerikai nagykövet előtt, hogy Morreale az olasz fasiszta köztársaság képviselőjeként van jelen Madridban, azonban a fasiszta báballammal való félhivatalos kapcsolat fenntartását azzal magyarázta, hogy a spanyol kormány nem hagyhatja képviselet nélkül az Észak-Olaszországban lévő spanyol állampolgárokat.³⁴

³² Chantal tevékenységéről részletesebben lásd: Zambarbieri: i.m.

³³ Az Olasz Szociális Köztársaság Madridon kívül képviseletet tartott fenn az alábbi városokban: Málaga, Huelva, Sevilla, Zaragoza, Murcia, Valencia, Algeciras, Vigo, San Sebastian, Logroño, Barcelona, Bilbao, Estepona, Miranda del Ebro, Palma de Mallorca.

³⁴ Aldo Albónico: *La Spagna tra Badoglio e Mussolini (1943–45)*. In: Nuova Rivista Storica, 1985, 3–4. sz., 244. o. A cikk szerzője hasonló példaként említi azon félhivatalos kapcsolatot, melyet a spanyol kormány az észak-afrikai francia kormánnyal létesített. Ezen kormány is rendelkezett képviselővel Madridban, annak ellenére, hogy a vichy-i nagykövet látta el a hivatalos francia képviseletet.

Amikor Mussolini halálának híre eljutott Spanyolországba, Morreale bejelentette Lequericának³⁵, hogy spanyolországi küldetése véget ért, tekintve, hogy az állam, melyet képviselt, megszűnt **(27. dokumentum)**. Ezután a madridi olasz fasiszta ügynökség és spanyolországi irodái feloszlottak.

Mussolini halála után az olasz-spanyol kapcsolatok történetében új korszak kezdődött. Az olasz baloldali sajtó – nem feledve a spanyol falangisták Badoglióval és az olasz monarchiával szembeni ellenséges viselkedését – spanyolelles kampánytól volt hangos **(32. dokumentum)**, és a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok azonnali felfüggesztését követelte. Azonban a külpolitikai vezetésben, valamint az olasz sajtóban megjelentek józanabb, realistább hangok is, melyek a nemzetközi helyzetre és fontos gazdasági okokra hivatkozva a diplomáciai kapcsolatok fennmaradása, valamint a viszony normális mederbe való terelése mellett tették le a voksukat **(29., 30. dokumentum)**.

Ennek eredményeként Rómában normalizálódott a helyzet az új spanyol nagykövet, José Antonio de Sangróniz y Castro³⁶ kinevezésével. Ugyanígy a spanyol kormány is formálisan jó kapcsolatot alakított ki az olasz állam új nagykövetével, Tommaso Gallarati Scottival³⁷. A két utóbbi diplomata munkássága, valamint az olasz-spanyol kapcsolatok 1945 utáni alakulása azonban már a történelem következő fejezetéhez tartozik.

³⁵ José Félix de Lequerica 1944. augusztus 12-től foglalta el Jordana halála után a külügyminiszteri posztot.

³⁶ 1945. január 3-án nevezték ki nagykövetté, de csak májusban foglalta el római helyét. A világháború befejezése után Sangróniz egyik jelentésében az olasz sajtó azon cikkeiről számol be, melyekben a Hitler-Mussolini levelezés Spanyolországra vonatkozó részeire tesznek utalásokat **(31. dokumentum)**.

³⁷ Gallarati Scotti 1945. február 15-én adta át megbízólevelét. 1946. december 28-ig képviselte hazáját Madridban.

A forrásokról

A második világháború alatti olasz-spanyol diplomáciai kapcsolatok kutatásában két nagyobb forráscsoportra támaszkodtunk. Az első csoportba tartoznak a levéltári iratok, a másodikba a már publikált dokumentumok.

A két mediterrán ország közötti kapcsolatok alakulása nyomon követhető az itt közölt dokumentumfordításokból. Ezek összeállításakor figyelembe vettük, hogy a fentebb említett mindkét forráscsoportból kerüljenek bemutatásra fontos dokumentumok.

Levéltári kutatást mindkét ország külügyi levéltárában végeztünk. A második világháború külpolitikai vonatkozású spanyol anyagai a spanyol külügyminisztérium irattárában (Archivo General del Ministerio de Asuntos Exteriores, a fordításokban az AMAE rövidítést használjuk), az *Archivo Renovado* gyűjtemény második világháborúra vonatkozó fondjaiban (*Segunda Guerra Mundial*) lelhető fel. Témánk szempontjából ezek közül is az *Italia* címszó alatti dokumentáció anyagainak átnézése volt a legfontosabb. A spanyol külügyminisztérium levéltárában található iratoknak nincs egyedi levéltári jelzete. A fond (*legajo*, rövid.: *leg.*) „R”-jelzetén, és ezen belül az iratcsomó-jelzeten (*expediente*, rövid.: *exp.*) kívül az egyes iratok a keletkezésük idején rájuk vezetett ügyviteli adatok (dátum, sorszám) szerint különböztethetők meg.

Szintén folytattunk levéltári anyaggyűjtést az olasz külügyminisztérium levéltárában (Archivio Storico del Ministero degli Affari Esteri, ennek rövidítése a továbbiakban ASMAE), ahol a legfontosabb iratok a *Serie Affari Politici 1931–45, Spagna* címszó alatti, számokkal jelzett fondokban (*busta*) találhatók. Ezen dokumentumok ügyviteli adatait is – ahol fennmaradt – szintén közöljük.

Az olasz diplomáciai iratok áttekintését némileg megkönnyítette, hogy *Documenti Diplomatici Italiani* (Olasz Diplomáciai Iratok) címmel már megjelent egy többkötetes sorozat, melynek bizonyos kötetei közlik a vizsgált korszak legfontosabb iratait (természetesen nem csak az olasz-spanyol relációkban). Ezek közül a 9. sorozat 1–10. kötetét (1939–1943), valamint a 10. sorozat 1–7. kötetét (1943–1948) néztük át. Ezekből is közlünk fordításokat.

Hasonló munka spanyol oldalról is született *Documentos Inéditos para la Historia del Generalísimo Franco* (Kiadatlan dokumentumok Franco Generálisusz történetéhez) címmel, azonban ezek közül itt területi okokból nem közlünk fordításokat.

A kapcsolatok vizsgálatakor szintén fontos forrást jelentenek a korszak diplomáciai főszereplőinek (külügyminiszterek, nagykövetek) visszaemlékezései, naplói. Ezek közül több is tartalmaz értékes dokumentumokat, melyek szintén hasznosak a két ország közötti kapcsolat még árnyaltabb megismerésére.

réséhez, azonban a fentebb említett okok miatt ezeket is mellőztük a fordítások összeállításánál.

Az itt közölt dokumentumok eredetileg spanyol és olasz nyelvű iratok (kivételt képez az angol és az amerikai követ levele [20., 22. dokumentum], melyek eredetije angol nyelvű, azonban a madridi levéltár dokumentációja a spanyol fordítást is őrzi). A kiválasztott és lefordított dokumentumok nagyobbik része jelentés, távirat, illetve magánlevél. Ezek mellett még szóbeli jegyzékek fordítása, két fontos találkozó jegyzőkönyve (1940. október 23. Hendaye; 1941. február 12. Bordighera), valamint két újságcikk fordítása is – ez utóbbiakat a nagykövetek mellékelték jelentéseikhez, és fontos momentumait emelik ki az olasz-spanyol kapcsolatok alakulásának – megtalálható e kötetben.

A fordítások sorrendje természetesen a dokumentumok időrendjét követi. Némileg aránytalannak tűnhet, hogy az 1944–45-ös esztendőkből több iratot választottunk ki, mint a megelőző évekből, azonban az 1943-tól fennálló kettős diplomácia izgalmas kérdésének bemutatásához – úgy véljük – nem felesleges több, és eddig még nem publikált dokumentum ismertetése.

A diplomáciai jelentések sokszor tele vannak kötelező bevezető, záró, udvariassági formulákkal, ügyviteli információkkal. Ezeket, mert felesleges, érdemi mondanivalót nem hordozó és gyakran kimondottan zavaró betéteket jelentettek, kivettük a szövegekből. Személynevek ismétlődésekor csak az első megjelenéskor közöljük a keresztnévüket is, később ezeket, valamint titulusaikat elhagyjuk. Mellőzésük azonban nem csonkítja a tartalmat.

Terjedelmi okok miatt a közölt iratok nagyobbik része nem a teljes dokumentum fordítása. Több oldalas jelentések esetében például, ahol a nagykövetek részletes információkkal szolgáltak a háború hadieseményeiről is, eltekintünk olyan részek közlésétől, melyek nem kapcsolódnak közvetlenül az olasz-spanyol kapcsolatok kérdésköréhez. Igyekeztünk ügyelni azonban arra, hogy az adott dokumentum tartalmi része ne sérüljön, a gondolatmenet követhető legyen a magyar olvasó számára.

DOKUMENTUMOK

1.

García Conde római spanyol nagykövet – Galeazzo Ciano
külgügyminiszternek

Róma, 1939. szeptember 5.

Tárgy: A spanyol semlegességről szóló rendelet közelgő nyilvánosságra hozatalának bejelentése

A külgügyminiszter tegnap este táviratban tudatta velem, hogy a mai *Boletín Oficial*³⁸ meg fog jelenni Spanyolország jelen konfliktusban való semlegességét kinyilvánító dekrétum. Beigbeder úr hozzátette, hogy az Olaszország iránt érzett különös tisztelet miatt ezt bizalmasan előre közölte Öfelsége a[z olasz] király és császár nagykövetével.

DDI, IX. sorozat, I. kötet, 27.o. (47. dok.)

2.

Mussolini – Francónak

Róma, 1939. szeptember 6.

Köszönöm, hogy volt oly szíves, és tudatta velem szándékait Spanyolország magatartása kapcsán a jelenlegi európai válságban.

Meg kell mondanom, teljes mértékben elfogadom a semlegesség hivatalos deklarálását, és úgy vélem, a háború végéig meg fogja tudni ezt őrizni.

Bizonyára ismeri azt az olasz kijelentést, mely szerint *Olaszország semmilyen katonai kezdeményezést nem fog tenni.*

Megpróbálom tartani magam ehhez a vezérelvhez, azonban az események előrehaladtával adódhat olyan helyzet, mely arra kényszeríthet, hogy ezt felülvizsgáljam.

Ez az oka, amiért nem hagyhatom, hogy ne a legmagasabb hatékonysági szinten legyen országom katonai ereje.

³⁸ Boletín Oficial del Estado (Állami Hivatalos Lap)

Ebben tudna nekem segíteni nyersanyag-, fémhulladék-, és rézellátmány küldésével. Gambara nagykövettel meg tudja vizsgálni a probléma konkrét részleteit.

Kedves Franco, kérem fogadja jókívánságomat Spanyolország minél hamarabbi újjáépítéséhez, valamint hazája és Ön iránt érzett változatlan barátságomat.

DDI, IX. sorozat, I. kötet, 37.o. (63. dok.)

3.

Mussolini – Francónak

Róma, 1940. április 8.

A madridi olasz nagykövet – utasításaim szerint – folyamatosan tájékoztatva volt az általános, valamint az olasz politikai helyzet legújabb fejleményeiről.

Tájékoztatni kívánom, hogy – véleményem szerint – mi várható a közeljövőben.

Meggyőződésem, hogy a háború egyre keményebb lesz, és hogy a semlegesek helyzete egyre nehezebbé fog válni.

A szövetségesek, hogy Németország körül egyre szorosabbra vonják a blokádot, igyekeznek megfojtani azokat a semlegeseket, melyeknek közös határuk van Németországgal.

Ami Olaszországot illeti, – hosszú távon – elkerülhetetlen lesz a hadba lépése, és amikor ez bekövetkezik, ezt Németország oldalán fogja megtenni.

A dátumot, amikor ez az esemény majd megtörténik, még nem lehet előre tudni. Ez függ a szövetségesek egyre inkább fojtogatóvá váló intézkedéseitől.

Az én szándékom késleltetni ameddig csak lehet ezt az említett eseményt, de nem tudom, hogy sikerül-e.

Ezért elrendeltem és megvalósítottam a hadiflotta mozgósítását, valamint a szárazföldi haderőre és a légierőre vonatkozólag is hoztam intézkedéseket.

Az olasz fegyveres erőkre váró feladat nagyon kemény, mivel mintegy öt hadműveleti helyszínen és több fronton kell majd harcolniuk (Olaszország, Líbia, Albánia, az Égei-tenger, Etiópia). Azonban felkészülésünk az utóbbi hónapokban jelentősen felgyorsult.

Úgy vélem, kedves Generalisszimuszom³⁹, hasznos, hogy tudja ezeket az információkat, melyek nagy fontossággal bírnak az Ön számára is, aki egy

³⁹ Franco megszólítása rendszerint a *Caudillo*, vagy a *Generalisszimusz* volt.

mediterrán állam vezetője, és biztos vagyok abban, hogy rokonszenvvel fogja követni azt az erőfeszítést, melyet az olasz nép hivatott megtenni.

Kérem, fogadja változatlan baráti üdvözlétemet.

DDI, IX. sorozat, III. kötet, 623–624. o. (726. dok.)

4.

Franco – Mussolininak

Madrid, 1940. április 30.

Megkaptam a nemzetközi helyzetről, valamint Olaszországgal kapcsolatban a közeljövőről szóló nagyon érdekes, bizalmas levelét,⁴⁰ és nagyon köszönöm, hogy újra tanújelét adta hűséges barátságának. Válaszomban szeretném megismertetni Önnel pillanatnyi benyomásaimat.

Nem hiszem, hogy Anglia és Franciaország nehezíteni akarja a semlegesek helyzetét, szigorúsága közvetlen kapcsolatban fog haladni hadierejével, valamint a megtámadottak magatartásával, katonai, stratégiai súlyával és várható reakcióikkal.

Ezen okok miatt nem hiszem, hogy Anglia háborút fog provokálni a Földközi-tengeren, tekintve, hogy számára ennek sokkal több hátránya, mintsem előnye lenne, és Norvégia megszállásával tengeri erejének súlypontját észak felé kellett áthelyeznie.

A háborúról az a véleményem, hogy hosszú és nehéz lesz, hacsak egy kedvező esemény, mely a szövetségeseket váratlanul érné (ez lehet a szövetséges flottát sújtó masszív légitámadás), tönkre nem tenné vagy jelentős mértékben lecsökkentené tengeri hatalmát.

A szárazföldi helyszíneken zajló háború nem mutat olyan egyensúlytalanságot, mely könnyű győzelmet biztosítana. A legvalószínűbb az, hogy ezeknek az országoknak a kimerültsége és belpolitikai felbomlása meg fogja akadályozni a békét, vagy forradalmat fog kirobbantani.

Következésképp, nagyon helyesnek tartom, hogy késlelteti az olasz intervenció pillanatát, mely katonai téren sok nehézséget jelent a hadszínterek különbözősége miatt. Ez az eszközök megosztására és nagy logisztikai problémák megoldására kényszeríti Önöket, ami megakadályozza, hogy rövid és biztos sikerű legyen a hadjárat. [...]

⁴⁰ Lásd 3. dokumentum (1940. április 8. Mussolini levele Francónak.)

Osztom aggodalmát az Európa jövőjét meghatározó háború miatt, mivel szeretetem és vonzalmam azon népek iránt, amelyek részt vettek keresztes háborúinkban, kapcsolódik a befejezés miatti aggodalomhoz, mely erősen érint minket. Ezért megérti, hogy milyen nagy a bosszúságom, és népemé is amiatt, hogy milyen alkalmatlan időben és elmaradott állapotban ért minket ez a háború. Ennek oka az a szomorú örökség, melyet a múltbéli felkészületlenség és elhanyagoltság hagyott ránk, súlyosbítva szegényes élelmiszer-, üzemanyag- és más, az élethez nélkülözhetetlen nyersanyagok hiányából fennálló helyzettel. Deviza és külföldi hitelek hiányában nincs módunkban ezekből készleteket tartani.

Ebben a fájdalmas és szűkös anyagi helyzetben, a következő aratásig a legnehezebbek és legsúlyosabbak éppen ezek a hónapok, mivel a tengeren kell létfontosságú nyersanyagoknak megérkezniük.

Katonai téren megtettük a helyzetünkkel összeegyeztethető intézkedéseket, minden eshetőségre biztosítva területünk azon fontos pontjait, melyeket nem érhet meglepetés, és melyek drágán adnák függetlenségünket.

Gazdasági jellegű nehézségeink miatt kereskedelmi kapcsolatainkban és fizetési megállapodásainkban nem mondhatunk le olyan prózai gazdasági megfontolásokról, melyekre a pénzügyi vezetők köteleznek.

Biztos lehet, kedves Mussolini, hogy vonzalmunk és rokonszenvünk kíséri az olasz nép nagy törekvéseit, és hogy Spanyolország, valamint a Caudillo barátsága a legőszintébb és megingathatatlan.

DDI, IX. sorozat, IV. kötet, 210–211.o. (260. dok.)

5.

Mussolini – Francónak

Róma, 1940. június 9.

Amikor ezt a levelet olvassa, Olaszország már hadviselő fél lesz Németország oldalán.

Politikája irányvonalával összeegyeztetve morális és gazdasági szolidaritást kérek Öntől.

A háború eredményeként, a mediterrán térség újrendezésekor, Gibraltár Spanyolország birtokává fog válni.

Kérem, kedves Generalisszimusz, fogadja mindig baráti és bajtársi üdvözlétemet.

DDI, IX. sorozat, IV. kötet, 620.o. (827. dok.)

6.

Franco – Mussolininak

Madrid, 1940. június 10.

Izgalommal kaptam meg levelét néhány perccel a hadba lépés deklarálása és beszédének meghallgatása után.

Erkölcsei szolidaritásunk lelkesen fogja kísérni a vállalkozásában, és ami a gazdasági szolidaritást illeti, biztos lehet, hogy erőnkhez mértén (hisz jól ismeri helyzetünket) szívesen fogunk kölcsönadni.

Már ismeri jelenlegi helyzetünk okait; ennek ellenére, amikor az Ön nemzete belépett a háborúba, úgy döntöttem, hogy változtatunk a korábbi terminusokon, olyan értelemben, hogy a jelenlegi semlegességi deklarációt a „nem hadviselő” pozícióra cseréljük.

Nagyon hálás vagyok Olaszország Gibraltárra vonatkozó jóindulata iránt, melynek visszafoglalása nélkülözhetetlen Spanyolország becsületéhez, és mely egyike a jogos nemzeti aspirációinknak. Ezen aspirációk Spanyolország lehetőségeit fogják növelni a közös európai jövőnk érdekében.

Megismétlem azt a szívéllyességet, mellyel minden alkalmat ki fogunk használni, hogy lehetőségeinkhez mértén a segítségükre legyünk.

Fegyverek sikeréhez a legjobbakat kívánom, fogadja legszívélyesebb üdvözlétemet.

DDI, IX. sorozat, IV. kötet, 630.o. (847.dok.)

7.

Mussolini – Francónak

Róma, 1940. augusztus 25.

Köszönöm nekem küldött levelét, melyben bemutatja Spanyolország helyzetét a háború jelenlegi szakaszában.

Szeretném tudatni Önnel, hogy levele egyáltalán nem lepett meg.

A háború kezdete óta úgy véltem, hogy az Ön Spanyolországa, vagyis a falangista forradalom Spanyolországa nem maradhat semleges a háború végéig: a semlegességről a megfelelő pillanatban át fog térni a nem hadviselő pozícióra, majd végül az intervencióra.

Ha ez nem történne meg, Spanyolország elhatárolná magát az európai történelemtől, és leginkább a jövő történelmétől, melyet a tengely két győztes hatalma fog meghatározni.[...]

Jól tudom, hogy a három éves polgárháború után Spanyolországnak egy hosszú nyugalmi időszakra lenne szüksége, azonban a körülmények ezt nem teszik lehetővé. Az Önök belső gazdasági helyzete nem romlana akkor sem, ha a nem hadviselésről áttérnének a hadba lépésre.

Szeretném ha tudná, kedves Franco, hogy objektív mérlegeléssel egyáltalán nincs szándékomban sürgetni a döntéshozásban. Biztos vagyok, hogy döntését, mint mindig, népe legfontosabb érdekeinek védelme fogja inspirálni. Hasonlóan arról is meg vagyok győződve, hogy nem fogja veszni hagyni ezt az alkalmat, hogy megadja Spanyolországnak az afrikai életterét.

Semmi kétség, hogy – Franciaország után – Nagy Britannia is le lesz győzve. Az angol rezsim csak egyetlen elemen alapul: ez a hazugság.

Nem is szükséges mondanom, hogy aspirációikban a fasiszta Olaszország teljes szolidaritására számíthatnak.

DDI, IX. sorozat, V. kötet, 478–479.o. (492. dok., No. 1/4962.)

8.

Titkos olasz-német-spanyol jegyzőkönyv

Hendaye, 1940. október 23.

Az olasz, a német és a spanyol kormányok az alábbiakban állapodnak meg:

1) A német birodalom Führerje és a spanyol állam vezetője, a Duce és a Führer, valamint a három ország külügyminisztereinek Rómában és Berlinben lezajlott beszélgetését követően, részletesen tisztázta a három ország kölcsönös helyzetét, valamint a háború irányítására és az általános politikára vonatkozó kérdéseket.

2) Spanyolország kinyilvánítja, hogy kész csatlakozni az 1940. szeptember 27-én Olaszország, Németország és Japán közt aláírt Háromhatalmi Egyezményhez⁴¹, valamint, hogy ebből a célból Spanyolország aláírja a bekövetkező csatlakozásra vonatkozó protokollt, mely csatlakozás dátumáról a négy hatalom közös megegyezéssel fog dönteni.

⁴¹ A Háromhatalmi Egyezményben a német, az olasz, és a japán kormány felosztotta egymás között az érdekövezeteket. Japán elismerte Németország és Olaszország vezető szerepét az új európai rend kialakításában, míg Németország és Olaszország Japán vezetését a "Nagy-Kelet-Ázsia térségben". Egyben kötelezettséget vállaltak arra, hogy egymásnak minden politikai, gazdasági és katonai támogatást megadják. (A dokumentumot közli: Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918–1945*, Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1983. 502–503. o.)

3) Jelen jegyzőkönyvvel Spanyolország kinyilvánítja csatlakozását a német-olasz szövetségi és barátsági szerződéshez, és a vonatkozó, 1939. május 22-én aláírt, titkos, kiegészítő jegyzőkönyvhöz.

4) Spanyolország teljesítve szövetségi köteleseit, be fog lépni a jelen háborúba a tengelyhatalmak oldalán Anglia ellen, miután az előbbieket a felkészüléséhez szükséges katonai segítséget megadták számára. Az időpontról a három hatalom közös megegyezéssel fog határozni az eldöntésre váró háborús előkészületekre való tekintettel. Németország gazdasági segítséget fog Spanyolországnak adni élelmiszer és nyersanyagszállítmányok formájában, hogy fedezze a spanyol nép szükségleteit, illetve a háború követelményeit.

5) Gibraltár Spanyolországhoz történő visszacsatolásán túl, a tengelyhatalmak kinyilvánítják, hogy – az Afrikára vonatkozó általános rendelkezéseknek megfelelően, melyet Anglia legyőzése utáni békétárgyalásokon fognak pontosítani – Spanyolország területeket fog kapni Afrikában olyan mértékben, ahogy Franciaországot kártéríteni lehet egyenértékű afrikai területek átadásával, úgy hogy Németország és Olaszország Franciaországgal szembeni követeléseit se sérüljenek.

6) Jelen jegyzőkönyv szigorúan titkos marad, és a szerződő felek vállalják, hogy ehhez tartják magukat mindaddig, amíg meg nem állapodnak a jegyzőkönyv nyilvánosságra hozataláról.

Készült három eredeti példányban, olasz, német és spanyol nyelven.

Az olasz kormány
részéről:
G. Ciano

A német kormány
részéről:
J. von Ribbentrop

A spanyol kormány
részéről:
R. Serrano Suñer

DDI, IX. sorozat, V. kötet, 748.o. (780. dok.)

9.

Francesco Lequio madridi olasz nagykövet – Ciano-nak

Madrid, 1941. január 10.

Ahogy a tárgyra vonatkozó legutóbbi beszámolómban (8801/2590. sz. 1940. december 30.) elmondtam, jelen pillanatban Spanyolország politikai magatartását – a kormány, a párt és széles néprétegek tengely felé érzett természetes szimpátiájától függetlenül – továbbra is az ország gazdasági helyzete, különösen az élelmiszer jellegű nehézségek határozzák meg.

Ahogy ismeretes, a polgárháború vége óta a spanyol kormány legnagyobb gondja az ellátás problémája. A legnagyobb nehézségek a háború pusztításából,

a létfontosságú mezőgazdasági termékek szűkösségéből – mely a deficites termés következménye –, a gördülő anyagok nagyon rossz állapotából, mely mindezidáig meggátolta a szállítás újjászervezését, valamint a jelenleg folyó háborúból adódó rendkívüli világgazdasági konjunktúrából eredtek, és erednek most is. Nem kisebb nehézséget jelent befektetéseket és hitelt szerezni külföldről olyan pillanatban, amikor [Spanyolország] a gazdasági önállóság elérésére törekszik azokkal – az aranykészletet visszatartó – országokkal szemben, melyek a szükséges hitelekkel elláthatnák.

Mivel az élelmiszerhelyzet egyre súlyosabbá vált, minden spanyol központban az ún. „családi ellátási kártyával” bevezették a jegyrendszert. [...]

[Serrano Suñer] arra kért, hogy tudassam Nagyméltósággal az alábbiakat: „Mondja meg a felettesének, [...], hogy a fasizmus és a Falange ügye egy, és semmi sem választhatja el egymástól a két rezsimet. Ha Spanyolország megkapta volna Németországtól a szükséges búzát, amely nem a felhalmozáshoz, hanem a napi fennmaradáshoz lenne szükséges számára, akkor Spanyolország már háborúban állna a tengely oldalán. Sajnos azonban ez nem történt meg, s ezért Spanyolorzágnak Anglia és az Egyesült Államok kicsinyes zsarolásával kell megküzdenie. Azt is mondja meg, hogy minden akadály ellenére Spanyolország katonailag komolyan készülődik, kívárva a további küzdelmeket.”

DDI, IX. sorozat, VI. kötet, 424–425.o. (433. dok., No. 200/67.)

10.

Mussolini, Franco és Serrano Suñer közötti találkozó jegyzőkönyve

Bordighera, 1941. február 12.

délelőtt

Duce: Rokonszenvét és üdvözlét fejezi ki a Caudillónak. A külügyminiszter nincsen jelen, mivel a katonai szempontból különösen fontos albán fronton tartózkodik pillanatnyilag. A Duce úgy véli, hogy a jelen találkozó Franco római látogatása előzményének is tekinthető, mely a [polgár]háború befejezése óta az első látogatása lesz. A Führerrel Berghofban folytatott utóbbi találkozó⁴² sokat beszéltek Spanyolországról. A Führer nagy fontosságot tulajdonít a spanyol magatartásnak. A Führer azt mondta, ha lehetséges lenne,

⁴² Mussolini és Hitler 1941. január 19-én találkozott Berghofban. A megbeszélésen többek között megtárgyalták Spanyolország hadba lépítésének kérdését is.

hogy a németek elfoglalják Gibraltárt, a tengely földközi-tengeri pozíciója radikálisan megváltozna. Berghofban szó esett azokról az okokról is, melyek miatt Spanyolország nem lépett be a háborúba. Szó volt a búzáról. A németek szerint Németország kész lett volna búzát adni, de Spanyolország köntörfalazott. A Führer azt mondta a Ducénak: „Szeretne találkozni a Caudillóval?” A Duce azt felelte, hogy már ő is tervezte ezt a találkozót, és beleegyezően válaszolt.

A Duce részletesen bemutatja az általános helyzetet. Szilárd meggyőződése, hogy a tengely meg fogja nyerni a háborút. Ezt nem úgy mondta, mint hitvallást, hanem mint szilárd meggyőződést. Németország ma maga mellett tudja a kontinenst. Az európai országok vagy német megszállás alatt állnak, vagy német befolyás alá tartoznak, vagy a barátai, vagy a szövetségesei Németországnak. Az elmúlt háborúban az egész kontinens Németország ellen volt. Most mindenki Anglia ellen van. [...]

Olaszország kapcsolatai Németországgal világosak, egyértelműek és bensőségesek. Szó sincs különbékéről. Ez csupán kitaláció, melynek semmi értelme sincsen. Tengeri és légerő szempontjából jelentősen hozzájárulunk a tengely erejéhez. Ami a szárazföldi haderőt illeti, december 15–18. között kellett volna támadnunk Afrikában. Az angolok azonban megelőzték minket. Az angol támadás azért sikerülhetett, mert a líbiaiakat tartottuk a csatár sorban, akik ugyan kitűnő sereget alkotnak, azonban nem gépesített sereggel szemben. El kell ismernünk azonban, hogy a taktika meglepett minket. De a háború kimenetele szempontjából az afrikai sikertelenségnek nincs nagy jelentősége. [...]

Az a hír terjed, hogy az angol ellenállás még hosszú lesz. Németország azonban mindent megtesz, hogy 1941-re befejezze a háborút. Mindent előkészített már az Anglia elleni invázióhoz, azonban csak akkor fogja azt megindítani, amikor a csapás már biztos lesz. A partraszállás olyan, mint egy Angliára szegezett, megtöltött pisztoly, de amikor a támadás megindul, el kell találni a célpontot. A hadműveletet nem lehet majd megismételni.

Gibraltár. Ha a tengely áthaladhatna Gibraltáron keresztül Marokkóba, a helyzet teljesen megváltozna francia Afrikában. Így hadihajóink is, melyek sokkal gyorsabbak, mint a tengeraltattjárók, elhagyhatnák Gibraltárt.

A Duce emlékeztette a Caudillót, hogy ő mindig is körültekintő volt Spanyolország magatartásának tekintetében. Osztja a Caudillo nézetét abban, hogy Spanyolország nem maradhat ki a konfliktusból, de úgy véli, hogy a részvétel módja és ideje magától Spanyolországtól függ. A háborúban való részvétel komoly dolog ahhoz, hogy mások sürgessék. Ha holnap egy elfogadhatatlan abszurdum folytán a demokráciák kerülnének ki győztesen, az első nemzet, melyre lesújtának, Spanyolország lenne. Spanyolország afrikai problémáira nem kaphatna többé kedvező megoldást; sőt Anglia megpróbálná kikezdeni a spanyol egységet, hogy megakadályozza Spanyolorzágnak az önálló politika

folytatását. Ez a háború sok évre fog dönteni a világ sorsáról. És Spanyolország nem maradhat távol tőle. De, ismételte meg a Duce, a problémáról Spanyolországnak kell döntenie. Ő Hitlernek azt mondta, hogy „Beszélni fogok velük, de nem fogok nyomást gyakorolni.” Hitler azt mondta, hogy „Kész vagyok megadni minden segítséget és bizok a bécsi protokollban. Csak azt kérem, hogy a német csapatok elfoglalhassák Gibraltárt.” Hitler nagy személyes rokonszenvet érez a Caudillo iránt, erős a szimpátiája Spanyolország felé is, és nagyon szeretné, ha Spanyolország belépne a tengely katonai politikájába.

Caudillo: Mindenekelőtt kifejezi háláját a Duce és az olasz nép előtt a spanyol polgárháborúban nyújtott segítségükért. [...] A Duceban maximálisan bízok és a spanyol nép bizonyítottan nagy barátjának tartja.

Amikor az európai háború kitört, Spanyolország keserűséget érzett, hogy nem tud részt venni benne. Valóban, a háború nagyon nehéz pillanatban lepte meg az országot. Spanyolországnak rendeznie kellett a győzelmet, vagyis békét kellett teremteni az országban, egyesíteni a különböző pártokat, és győzelemre vinni a Forradalmat.

A legfontosabb kérdés Gibraltár volt. Ez egy évszázados kérdés, melyet teljesen meg kell oldani. Spanyolország nem vesztegette az időt. Gibraltár körül folyik a vonalak megerősítése és ágyúkat helyeznek el. A napokban állították fel az első üteg mozsárágyút, és hamarosan a másodikat is fel fogják állítani. A Generalisszimusz véleménye szerint a légierő keveset tehet Gibraltárért, amennyiben minden a sziklában, azaz a sziklafedezékben van. Úgy tűnik, a németeknek más erről a véleménye. Ők úgy vélik, hogy a magasból történő bombázásokkal gyorsan meg tudják szerezni a területet. Azonban a légierő hatása nem folyamatos, viszont szükséges, hogy a támadás folytonos maradjon. Ilyen folyamatos hatást csak mozsárágyúkkal bombázva lehet elérni. Ebből a szempontból a támadó taktikai helyzete jó, mivel Gibraltár egy ív közepén helyezkedik el, ahol az összes röppálya találkozni tud. Jelenleg a spanyol vezérkar tanulmányozza annak lehetőségét, hogy az ágyúk kaliberét 101-ről 120-ra növeljék. Ilyen mozsárágyúkból legalább százra volna szükség. A 101-es kaliberű ágyúknak már önmagukban is pusztítóan demoralizáló hatásuk van, de természetesen jóval nagyobb lesz a 120 kaliberűek hatása.

Ezeket az előkészületeket Spanyolország azért teszi, mert meg van róla győződve, hogy Gibraltárt saját eszközeivel kell megszereznie. Ezekkel az eszközökkel fogja lerombolni Gibraltár védőbástyáit, melyek kívülről erősek, de belülről gyengék, és el fogja torlaszolni a bejáratí csatornát.

Elmúlt évben Spanyolország jó termést várt. Ezért a spanyol kormány a nyár során felajánlotta hadba lépését, majd szeptemberben megismételte az ajánlatát. Csakhogy Németország nem tulajdonított nagy jelentőséget a spanyol intervenciónak, és gazdasági engedmények (bányák, bankvállalatok... stb.) kér-

dését vetette fel, mely nem tett jó benyomást a spanyolokra. Az akkori belügyminiszter, Serrano Suñer Berlinben volt tárgyalni, és napról napra tájékoztatta a Caudillót a beszélgetésekről. Míg Serrano a területi aspirációkra és követelésekre mutatott rá, addig a németek inkább gazdasági problémákról beszéltek.

A spanyol követelések arra vonatkoznak, melyek Afrikában természetes okok miatt megilletik Spanyolországot, és melyeket Franciaország apránként vett el tőle a politikai dekadencia és gyengeség pillanataiban: leginkább Marokkóról van szó. Spanyolország semmit nem akar ingyen, küzdeni akar, meg akar szabadulni az angol és francia uralomtól, politikai és gazdasági függetlenséget akar magának.

Spanyolország nem utasította vissza a német kéréseket. Meghívta a német Külügyi Hivalt, hogy küldjön technikai bizottságokat, melyek a helyszínen vizsgálják meg a katonai problémákat. Német szakemberek tanulmányozták ezeket a kérdéseket, de nem együttműködésben a spanyolokkal, hanem saját számlájukra. Hendaye-ban⁴³ az volt a benyomás, hogy Németország, ahelyett, hogy véglegesen Franciaország ellensége lenne, arra készült, hogy hatáskörébe vonja és a tengely szövetségésévé tegye Franciaországot. Franciaország azonban sohasem fog kollaborálni. Nincs olyan kormányzó, aki meg tudná fegyelmezni a francia népet. Franciaország Spanyolországnak éppúgy évszázados ellensége, mint Németországnak: Angliával együtt ez az ország járult hozzá leginkább a spanyol dekadenciához. Bizonyos, hogy a Führernek megvannak a maga tervei: Kelet-Európában békét akar, mert arra kell gondolnia, hogy Angliába akarja fegyvereit áttenni. De a benyomás az volt, hogy Németország nem ismeri jól a spanyol népet és évszázados aspirációit. Úgy tűnt, Spanyolország csak a második, vagy harmadik helyre szorul. Végül, mivel Hendaye azért nem volt hiábavaló találkozó, Spanyolország elfogadta egy jegyzőkönyv aláírását, melyet később Bécsben tökéletesítettek a külügyminiszterek, Ribbentrop és Ciano aláírásával.

Melyek a megoldásra váró problémák Spanyolország hadba lépése előtt?

A válasz: búza. Azaz:

- 1) Búzát kapni a termelő országoktól;
- 2) A búza Spanyolországba szállítása;
- 3) A kívánt időben szétosztani a búzát a lakosság körében.

[...]

Néhány hónapja Canaris tengernagy látogatott el Spanyolországba, hogy meggyőzze a spanyolokat, hagyják átvonulni a német seregeket egészen az

⁴³ Lásd 8. dokumentum.

algecirasi⁴⁴ táborig. Azt mondta, Spanyolországnak nem kell mást tennie, csak maradjon passzív a németek átvonulásával szemben. Azonban a gibraltári vállalkozás spanyol vállalkozás és nem német, és a spanyolok sohasem fogják megengedni, hogy más seregek helyettesítsék a sajátjukat. Ezt a Caudillo világosan megmondta Canarisnak, mint ahogy azt is, hogy Spanyolország nem tud elfogadni egy határozott időpontot a hadba lépésre, mert előtte még a közellátás, a vasút és az üzemanyag problémáit kell megoldania. Invitálta Canarist, látogasson el bárhova Spanyolországban, meggyőződhet róla, hogy mindenütt éhezés van, hogy Spanyolországban a vasutak nem kielégítőek, hogy nincsen szén, hogy Spanyolországban, ahol északról délre 3–4 millió tonna árut kellene elszállítani, nincsenek gőzhajók. A háborúba lépés keveset, vagy egyáltalán semmit se jelentene, sőt a tengely számára hátrányos lenne, ha Spanyolország nem tudna valós segítséget nyújtani, hanem csak terhelné Németországot.

Hogy jelenleg milyen a helyzet? Éhínség van. A spanyol tartományok közül csak nyolcnak van három hónapra elegendő búzája; a többi tartományban szinte teljes a hiány. A spanyol nép olyan kenyeret eszik, melyet a naponta külföldről érkező búzából készítenek. 500 ezer tonna búzáról folyt tárgyalás Argentínával, de ez sem lesz elegendő, nem is beszélve arról, hogy hónapok kellenének, míg ez Spanyolországba érkezne, tekintve, hogy a spanyol kereskedelmi flotta nagyon kevés hajóval rendelkezik. [...]

Serrano Suñer: Azt mondja, hogy a németekkel őszintén beszéltek. A spanyol nép egy rettenetes háborút élt túl, és nem lehet újabb háborúnak kitenni, hacsak nem magyarázzák meg neki világosan az abból származó előnyöket. Két spanyol probléma van: az élelmezési gondok, illetve a nemzeti aspirációk megvalósításának a problémája. Amikor Hendaye-ban a búzáról beszéltek, a németek nem fogadták el a spanyolok kérését, de hasonlóan tettek a spanyol területi követelésekkel szemben is.

Serrano visszaemlékezik, hogy amikor legutóbb beszélt a Ducéval, és megkérdezte tőle, hogy milyen időpont lenne a spanyol hadba lépésre a legalkalmasabb, a Duce így válaszolt: „Spanyolországnak olyan pillanatban kell belépnie, amikor az a legkevesebb áldozattal jár számára, és a közügy számára a legtöbb hasznot fogja hozni.” Most Németország hívja hadba Spanyolországot. Serrano azt nem vitatja, hogy ez a pillanat eredmények szempontjából előnyös lehet, de azt is megállapítja, hogy ez súlyos áldozatokat is jelentene. A betakarításig még öt hónap van hátra, és Spanyolországban csak néhány napra elegendő a kenyérmennyiség. A spanyolok hű barátai Németországnak,

⁴⁴ Katonai bázis volt Dél-Spanyolországban, közel Gibraltárhoz, az afrikai partokkal szemben.

de éppen ez a hűség indokolja, hogy világosan beszéljenek a németekkel. Serrano csak ismételni tudja azt, amit a Caudillo elmondott, vagyis, hogy Spanyolország eddigi kéréseit Németország nem teljesítette és mindig gazdasági kompenzációkat kért cserébe.

Azt mondják, hogy Spanyolország azért nem akar hadba lépni, mert Németország még nem valósította meg az angliai partraszállást, illetve mert az olaszok sikertelenek Líbiában, valamint az Egyesült Államok lehetséges intervenciója miatt. Ez teljesen hamis. A spanyolok is szilárdan hisznek a tengely győzelmében. Ma Németország győztes a kontinensen és Anglia nincs abban a helyzetben, hogy szembeszálljon vele.

Duce: Spanyolország számára még mindig kedvező a pillanat a hadba lépésre. [...] A Duce most is fenntartja azt, amire Serrano is emlékeztette, és elismeri, hogy egy három éves polgárháborút szenvedett nép nem csatlakozhat egy újabb háborúhoz, kivéve ha kielégítő az élelmezési helyzete és áldozataiért cserébe elegendő kompenzációt ígérnek. [...]

Serrano Suárez: A spanyolok be akarnak lépni a háborúba, de garanciát akarnak. Hendaye-ban semmi konkrétumot nem ismertek el. A bécsi protokoll is hasonlóan homályosan fogalmazott. Ezt a jegyzőkönyvet ezért módosítani kell.

Duce: [...] Úgy véli, a Caudillo gondolatait az alábbiakban lehet összegezni:

Spanyolország belép a háborúba, ha majd a két alábbi feltétel teljesül:

- 1) Elegendő búza küldése;
- 2) Gyarmatosító szándékainak elfogadása.

Caudillo: Azt mondja, hogy ez teljes mértékben így van.
[...]

Duce: Pontosítsuk akkor Spanyolország gabonaszükségletét.

Serrano: Spanyolország nem csak mára kér búzát, hanem mindaddig, amíg szüksége lesz rá. Egyelőre még nem lehet tudni, hogy a következő termés elegendő lesz-e. Ha a németek Spanyolország rendelkezésére bocsátanak a Portugáliában található és Svájcba szánt 100 ezer tonna búzát, az valóban konkrét segítség lenne, azonban a 100 ezer tonna is éppen hogy csak húsz napra volna elegendő. Ezen az engedélyen túl tanulmányozni kell egy olyan rendszert, mely biztosítaná Spanyolorzágnak, hogy a jövőben is legyen mit enni. Nemrég átadtak egy hosszú kérvényt a madridi német nagykövetnek, melyben a spanyolok

kifejtették nemcsak élelmiszerbeli, hanem katonai, szállítási, ipari... stb. szükségleteiket. Von Stohrer nagykövet különleges futárral juttatta el a Führernek a kérvényt. Várjuk a választ.

Duce: A német együttműködés kapcsán azt mondja, hogy Németország Olaszország iránt teljes hűséggel van. Olaszország havonta egymillió tonna szenet kap, és ennek kereskedelmi csereértéke 14 milliárd évente. Elismeri, hogy a spanyoloknak nem csak a pillanatnyi, hanem a jövőre vonatkozó szükségleteik miatt is aggódniuk kell.

(A beszélgetést felfüggesztik, majd délután folytatják.)

délután

Duce: Az alábbiakban foglalja össze a spanyol nézőpontot:

- 1) Spanyolország hisz a tengely győzelmében.
- 2) A hadba lépés előtt meg kell oldani Spanyolország gabonagondját.
- 3) A bécsi jegyzőkönyv 5. cikkelyét módosítani kell, mivel az nem ki-elégítő a spanyol aspirációk megoldása szempontjából.

Megkérdezi, hogy ha az utóbbi két pont teljesül, Spanyolország belépne-e, és mikor a háborúba?

Caudillo: Spanyolország hadba lépése inkább függ Németországtól, mintsem magától Spanyolországtól. Németország minél hamarabb a segítségére lesz, Spanyolország annál hamarabb tud hasznára válni a világ fasiszta ügyének.

A Caudillo felolvassa a madridi német nagykövetnek, Von Stohrernek átadott jelentést és a másolatát átadja a Ducénak.

Duce: Megkérdezte, hogy ha Németország teljesíti a jelentésben kéréteket, Spanyolország készen áll-e belépni a háborúba?

Caudillo: Igenlően válaszolt.

Remélik, hogy Németország jobban meg fogja érteni a spanyol helyzetet, illetve azt, hogy a spanyol tényező milyen mértékben lehet fontos a háborúban. [...]

Serrano: Azt valóban csak kívánni lehet, hogy Németország megadja Spanyolországnak azt, amire szüksége van, és hogy biztosítsa a spanyol aspirációk megvalósítását. Ezen kívül azonban meg van a veszélye annak, hogy egy nem várt esemény miatt Spanyolország kényszerítve lesz az azonnali belépésre azelőtt, hogy teljes lenne a felkészülése. Ez nemcsak Spanyolország, de a tengely

kárára is volna. Utalt Portugália lehetséges angol megszállására. A Spanyolországnak juttatott német segítséggel és következőképpen a spanyolok háborúra való felkészülésével a portugál veszély is viszonylagossá válna. Bizonyos, hogy Portugália magatartása a körülményektől függ. Az elmúlt júniusban sokkal távolabb állt Angliától, mint jelenleg. Azonban azt el kell ismerni, hogy a portugál sajtó, a hadsereg és a vezető réteg mind angolbarát és szabadkőműves.

Duce: Még egyszer összefoglalja azokat a problémákat, melyeket Spanyolország hadba lépéséhez szükségesnek tart megoldani. Ezek az alábbiak:

- 1) Azonnali és legalább részleges teljesítése azoknak a kéréseknek, melyeket a Stohrernek átadott jelentés tartalmaz (gabona, fegyverek, szállítás stb.).
- 2) A bécsi jegyzőkönyv 5. cikkelyének revíziója, úgy, hogy az Spanyolország számára kedvező legyen.

Tájékoztatni fogja róla a Führert.

DDI, IX. sorozat, VI. kötet, 568–576.o. (568. dok.)

11.

Fracassi madridi olasz ügyvivő – Cianónak

Madrid, 1942. június 12.

Tárgy: Serrano Suñer olaszországi útja. Monarchista restauráció

Suñer olaszországi látogatásának híre⁴⁵ két napja lett ismert Madridban [...], és nagy visszhangot váltott ki a fővárosban és az egész országban. [...]

Jól informált körökben szinte biztosra veszik, hogy Serrano azért utazik Olaszországba, hogy találkozzon a Ducével és Cianóval, majd pedig Svájcba megy, hogy ott Don Juannal a restauráció ügyét vitassák meg. Hangsúlyozzák meggyőződésüket is, mely szerint e találkozás eredménye az lesz, hogy a király hamarosan visszatér Spanyolországba.

⁴⁵ Serrano Suñer utolsó olaszországi útjára 1942. június 15–19. között került sor. Ekkor találkozott utoljára Ciano gróffal. (A livornói találkozó jegyzőkönyvét lásd: *DDI*, IX. sorozat, VIII. kötet, 690–692. o. (633. dok.))

Monarchista körök szerint Don Juan úgy érzi, [...] eljött az ő ideje, és hogy nem hagyhatja veszni az alkalmat, mely lehet, többet nem is adatik meg. Az utóbbi hónapokban a trónörökös, a tengely győzelmeinek hatása alatt, többször kifejezte rokonszenvét Olaszország és Németország iránt, és nem nagy figyelmet fordított Vittoria királyné, aki egyébként a jelen pillanatban határozottan ellenzi a restaurációt, óvatos intelmeire. [...]

E vélemény megalapozottságát néhány tény is alátámasztja. Nemrég Madrid környékén a legbefolyásosabb tábornokok gyűltek egybe, közöttük volt maga a hadügyminiszter is, és egyöntetűen elfogadták, hogy a fegyveres erők feltétel nélkül támogatni fogják Don Juant amikor az visszatér Spanyolországba. Az ellenzékhez pártolt volt külügyminisztert, Beigbedert, Serrano riválisát fogadta Caudillo. Beigbeder a szemére hányta politikája sikertelenségét, és azt mondta neki, hogy át kell adnia a hatalmat a királynak. A Generalisszimusz a maga részéről előkészített egy levelet a trónörökösnek, melyben először szólította „Felség” néven, és tudatja vele, hogy a spanyol nép hamarosan visszahívhatja uralkodni.

Azonban [...] néhány megfontoltabb és óvatosabb monarchista aggódik a közelgő restaurációba vetett meggyőződésből származó optimizmus hulláma és az ebből eredő túlzott remények miatt. Mi tehet a király – mondják –, hogy megoldja azt a megszámlálhatatlan nehézséget, ami rá vár, hogy javítsa a szegényes közellátási helyzetet, megbékítse a lelkeket, hogy erőszakos események nélkül biztosítsa a hatalomátvételt, hogy megegyezésre bírja a hadsereget, a Falangét és a klérust, és amnesztiát hirdessen anélkül, hogy újra elszabadítaná a kommunizmust? És a király visszatérése a tengely égisze alatt vajon nem fogja-e Spanyolországot végzetesen a háborúba sodorni? Igaz, hogy jól meg kell választani az alkalmat, azonban ha restauráció sikertelen lesz, a király kénytelen lesz újra távozni, és azzal a monarchia ügye véglegesen lejáratódna. [...]

A tengely számára előnyös lehet, ha visszahozzák a trónörököszt Spanyolországba azért, hogy „kompromittálják”, rákényszerítve, hogy a pártunkra álljon, ezzel megfosztva az angolszászokat egy ütőlapjuktól. Es, teszik hozzá [a németek], Olaszország a legalkalmasabb arra, hogy ezt az akciót elvégezze. [...]

ASMAE, Serie Affari Politici 1931–45, Spagna, busta 61. (No. 4982/1674.)

12. Fracassi – Cianónak

Madrid, 1942. szeptember 4.

Tárgy: Miniszterváltások a spanyol kabinetben

A bilbaói események⁴⁶ után a Caudillo megpróbálta elhalasztani a kormány átalakítását [...]. Miután azonban egyrészlől a katonák és a karlisták⁴⁷, másrészlől a Falange között kiélesedett a viszály, és mivel a bilbaói merényletben bűnösnek talált falangista kivégzése nem volt elegendő a válság megoldására, halogatást nem tűrve kénytelen volt szembeszállni a helyzettel, leváltva a külügy-, a hadügy- és a belügyminisztereket, ugyanúgy, mint a párt másodtitkárát, és személyesen átvállalva a Politikai Junta elnökségét.

Franco az alábbi alternatíva előtt állt: ha teljes egészében elfogadta volna a hadügyminiszter kitartó követeléseit a merénylők elleni példás ítélethozatalra, amit néhány kormánytag is támogatott, akkor nyilvánosan megtagadta volna a Falangét. Ha viszont ezt elutasította volna, akkor heves reakciót váltott volna ki a karlistákból, és elveszítette volna a katonák támogatását, akik fő támaszát jelentik a kormányban.

Franco eleinte ezért kompromisszumos megoldást keresett, megértetve, hogy a bűnnel legalább három bűnöst lehet vádolni, majd aztán ezt egy emberre korlátozta. Ezt a megoldást azonban a hadügyminiszter nem találta kielégítőnek, aki – Franco ellenkezése ellenére – beadta a lemondását.

Ebben a helyzetben azonban a Generalisszimusz nem csak a hadügyminiszter, Varela leváltására szorítkozott, aki a kormány katonai tagjai közül kimagasló személyiség volt, hanem egy szélesebb átalakításhoz kellett folyamodnia. Ezen átszervezés Serrano [külügy]minisztert is érintette, aki – mint ismeretes – igen gyűlölt személyiség volt a tábornokok körében. A katonák újabb megelégedésére szolgált Jordana tábornok [külügy]miniszteri kinevezése, va-

⁴⁶ 1945. augusztus 15-én falangisták egy csoportja merényletet kísérelt meg a hadügyminiszter, Varela ellen. A miniszter a begoñai bazilikában (Bilbao) vett részt egy ünnepi megemlékezésen, s a mise után, a templom kapujában érte a támadás. A hónapok óta tartó kormányválság csúcspontja volt ez, ahol a Falange és a katonák közötti ellentétek a legélesebben nyilvánultak meg. A merénylet azonban nem volt sikeres, Varela nem sérült meg.

⁴⁷ Karlisták, karlizmus: 1833-ban, VII. Ferdinánd halálakor alakult politikai irányzat, mely nem fogadta el II. Izabellát (VII. Ferdinánd lányát) trónörökösként. Az ún. karlista háborúban VII. Ferdinánd fivérét, Don Carlost támogatta ez a mozgalom Izabella híveivel szemben. Az 1936–39-es polgárháborúban a nacionalista oldalon foglaltak állást.

lamint a Falange másodtitkárának, Lunának az eltávolítása [...], akit a karlisták azzal vádoltak, hogy ő adott utasítást a bilbaói merényletre. [...]

A Caudillo döntése olyan váratlan volt, hogy maga Serrano, a német nagykövet tegnapelőtt hozzá intézett kérdésére azt válaszolta, hogy az elbocsátási terv elhalasztását javasolja addig, amíg a válsághelyzet meg nem oldódik.

[...] Serrano kormányból való távozása azonban nem összeférhetetlen a vágyával, mely szerint hacsak ideiglenesen is, visszavonulna a bizonytalan spanyol politikai színpad reflektorfényéből, azért, hogy régi és közismert vágyát megvalósíthassa, vagyis, hogy országát Olaszországban képviselhesse.

Ami Jordana kinevezését illeti, ez a legmegfelelőbb megoldásnak tűnik Serrano más személlyel való helyettesítésére. [Jordának] minden felkészültsége és szükséges tapasztalata megvan ahhoz, hogy az aktuális kényes nemzetközi helyzetben irányítsa a külügyi tárcát. Jordana tábornokot Nagyméltóságod is jól ismeri. Ő az Államtanács elnöke, ami azt jelenti, hogy a Caudillót helyettesíti annak akadályoztatottsága esetén. A tábornokok között ő a legkiválóbb és igen népszerű a katonák körében is. Jóllehet demokrata-liberális beállítottságúnak ismerik, közeli munkatársa volt a Generalisszimusznak a polgárháború idején, melyben a nagy demokráciák a népfrontot támogatták.

A kormányátalakítás nagy hatással volt a közvéleményre és különösen Serrano kormányból való távozása keltett nagy szenzációt. Az államfő ily módon kísérelte meg megoldani a bilbaói események által kiváltott válságot és lezárni egy kiterjedt forrongást, melyet ugyan szigorúan titokban tudott tartani, azonban mégis lappangott a fővárosban, valamint Spanyolország más vidékein. Aggasztó jelek kezdtek mutatkozni már Vizcayában és Navarrában, a karlisták erődtítményében is. A Minisztertanács ma este ült össze, és az új kormánytagok letették az esküt.

DDI, IX. sorozat, IX. kötet, 110–111. o. (102. dok., No. 940–941.)

13.

**Eduardo Groizard római spanyol ügyvivő – Francisco Gómez Jordana
külügyminiszternek**

Róma, 1942. november 18.

Tárgy: Politikai helyzet

„[...] Ki kell emelnem, hogy itt a háború megnyerését napról-napra egyre nehezebbnek ítélik meg. Eszközök hiányával magyarázzák, hogy nem tudták

megvédeni az egyiptomi frontot [...]. Úgy becsülik, hogy a tengely a legnagyobb erőfeszítést tette meg az expanzióban, s az eddigi támadó pozícióját már nehéz lesz tovább folytatni. Éppen ezért egyre inkább defenzív helyzetben kell magát tartania, s ez igen megnehezíti a győzelmet.

Ez az általános vélemény, melyet néhány politikai és katonai személy is oszt.

Természetesen megerősíthetem azt is, hogy a rádióban elhangzó kommentárok [...] egyre pesszimistábbak [...], és igyekeznek felkészíteni a közvéleményt lehetséges súlyos eseményekre [...].

Ezen lelkiállapot kétségtelenül erős hatással van a rezsimre, mivel a közvélemény a rendszert tartja felelősnek e kezdettől fogva népszerűtlen háborúért. A faszizmust nyílt kritikákkal illetik, s ez korábban nem fordult elő. Az olaszok többsége úgy véli, hogy ha a háború továbbra is kedvezőtlen irányba halad, a rezsim is veszélybe kerül. Lehetőséget látnak arra is, hogy a Savoya háznak közbe kell majd lépnie, hogy megvédje a trónt egy katonai diktatúrának, s úgy vélik, ennek élére Badoglio lenne a megfelelő személy.

Azonban azt is ki kell emelnem, hogy az olaszok nagyon befolyásolhatók, s emiatt, ha sikerülne úrrá lenni a jelenlegi nehézségken, és a helyzet javulna, valószínűleg gyorsan megváltozna ez a lelkiállapot. [...]

AMAE, Leg. R 1180. Exp. 5. (No. 431.)

14.

Raimundo Fernández Cuesta római spanyol nagykövet – Jordanának

Róma, 1943. április 11.

Tárgy: Politikai információ

Legutóbbi jelentéseimben beszámoltam arról, hogy a tengely folyamatos visszavonulásra kényszerült, s ez egyre növeli a pesszimizmust úgy a közvéleményben, mint a katonai körökben. Ez utóbbi elismeri a szövetségesek esz-közbeli fölényét, leginkább a légierő terén [...].

Jól informált személytől tudom, hogy Badoglio tábornagy újabb látogatást tett a királynál⁴⁸, aki előtt kifejtette, hogy győzelem lehetetlen, hogy mennyi hátránnyal járhat a harc folytatása, és hogy mennyi előnyt hozhat a különbéke,

⁴⁸ III. Viktor Emánuel

melyet pillanatnyilag valószínűleg kedvezőbb körülmények között lehetne elérni, mint a teljes vereség után. [...]

Vannak, akik lehetségesnek tartják, hogy ha a Duce nem tudna hatalmon maradni, akkor az új kabinet élén Grandi állhatna, s a kormányban Badoglio, Graziani, Caviglia és a hadsereg más vezetői vehetnének részt. [...]

Személyes véleményem, hogy Mussolini még rendelkezik a szükséges eszközökkel kormányon belüli vezető pozíciója megtartásához; hogy a közigazgatás nagy része a párt kezében van; hogy ez utóbbi nagyszerűen szervezett és erős, és ezért egy igazi katasztrófa – mint például a háború elvesztése, vagy Olaszország megszállása – következményeként bukna csak el. Meg vagyok győződve arról is, hogy Mussolini teljesíteni fogja Németország felé vállalt minden kötelezettségét, és hogy mindig Hitlerrel egyetértésben fog cselekedni. Úgy hiszem, ha egy napon [Mussolini] kényszerítve lesz elhagyni a hatalmat, minden kimagasló fasiszta személyiséget vele együtt fognak eltávolítani, még azokat is, akik mindig függetlenebbek voltak tőle, és ezért úgy gondolták, hogy minden felelősség nélkül maradhatnak. [...]

AMAE, Leg. R 1180. Exp. 5. (No. 152.)

15.

Fernández Cuesta – Jordanának

Róma, 1943. augusztus 1.

Ahogy telnek a napok, egyre több részlet kerül napvilágra, melyek lehetővé teszik, hogy nagyobb pontossággal értékeljük a történeteket, és ezért igyekszem ezeket Önnek is ismertetni, hogy kiegészítsem korábbi jelentéseimet. [...]

A párttitkár, Starace lemondása óta a fegyelem hanyatlani kezdett, és válság tapasztalható a párton belül, melyet az utódjai, Mutti, Serena és Vidusi sem tudtak megakadályozni. Úgy tűnik, hogy a párt fontos szektorai, megértve, hogy a háborút képtelenség megnyerni, a szövetségesekkel való megegyezés pártján álltak. [...] A Duce azonban ellenzett minden egyezkedést, folytatni akarta a háborút, és csak akkor rendelte volna el a visszavonulást, ha az Németország számára szükséges lett volna. Kitarzott a tengely mellett, mivel hitte, hogy hosszú távon még lehet nyerni a háborút, és úgy gondolta, hogy végső esetben a fasiszták inkább egy dicsőséges katonai vereség, ne pedig valamilyen más megoldás következményeként bukjon el.

A Ducének ez a magatartása, valamint az, hogy az utóbbi időben nem volt hajlandó senkivel sem beszélni és a végsőkig fokozta önkényességét, növelte azon fasiszta szektorok nemtetszését és nyugtalanságát, melyek nem értettek

egyét [a Duce] politikájával, és akik már többször megkísérelték leváltani. Eből fakadt a múlt februári válság, amikor Mussolininak sikerült leszerelni az őt leváltani akarók javaslatait.

Érthető, hogy amint a katonai helyzet egyre romlott, az angol propaganda egyre inkább úgy állította be a Ducét, mint a megegyezés akadályát. A Führer az utolsó találkozójukon megtagadta tőle a katonai segítséget, illetve ahhoz a feltételhez kötötte volna, hogy a hadműveleteket a német hadvezetésnek kellene irányítania. A párttagok, akikre az előbb utaltam, úgy gondolták, elérkezett a pillanat, hogy eltávolítsák a Ducét a kormány és a fasiszta párt éléről, azonban egyáltalán nem állt szándékukban az egész fasiszta rezsimet felszámolni, csak enyhíteni akarták, nagyobb rugalmasságot kölcsönözni neki, leváltani az államfőt, vagy legalábbis elérni, hogy csak kormányfő legyen, a korábbi diktatórikus vonások nélkül. Ugyanakkor azt is akarták, hogy a király vegye át a fegyveres erők főparancsnokságát, hogy a háború felelőssége ne kizárólag a pártot terhelje, és hogy elkerüljék annak veszélyét, hogy a hadműveletek irányítása a német vezetés kezébe kerüljön.

Párhuzamosan ezekkel a tervekkel egy katonai szektor is tevékenykedni kezdett a királlyal egyeztetve [...] nemcsak azért, hogy eltávolítsák a Ducét, hanem azért is, hogy átvegyék a hatalom irányítását, és hogy az egész fasiszta rendszert megszüntessék.

A nép ezekben a manőverezésekben csak a béke lehetőségét látta, melyre annyira vágyott. Most azonban, ráébredve, hogy ennek elérése milyen nehézségekbe ütközik, kinyilvánította elégedetlenségét és zúgolódni kezdett, nem értve a történet okát. Másrésztől a fasiszta elemek is becsapva érzik magukat, mivel a következmények túlhaladtak azon, amit jósltak és amire vágytak.

A kormány a maga részéről olyan zsákutcába került, ahonnan nehéz kijutni, mivel – ahogy azt az utolsó beszámolómban írtam –, az angolok továbbra is a feltétel nélküli megadást követelik, a németek pedig Olaszország megszállásával fenyegetnek abban az esetben, ha a legkisebb jelét is tapasztalják a szövetségesekkel való tárgyalásoknak. [...]

A helyzet zavaros, és nagy a félelem nemcsak a felelőtlen anarchista és kommunista elemek miatt, akik már eddig is sok túlkapást követtek el elsősorban Észak-Olaszországban (Torino, Milánó), hanem amiatt is, hogy Németország hogyan fog reagálni azokkal szemben, akik részt vettek a Mussolini ellenes összeesküvésben.

Emiatt előre láttam, hogy nagykövetségünkhez fognak fordulni segítségért vagy védelemért, legyen az menedék vagy spanyolországi belépési vízum formájában. Öntől kértem megfelelő utasítást, melyre már választ is kaptam. Ezt úgy értelmezik, mint ahogy ebből a válaszból kitűnik, hogy a védelmet kereső személyek el akarják kerülni a jelenlegi olasz rezsim nyomását, lévén, hogy akik legjobban fenyegetve érzik magukat, azok – ahogy korábban mondtam –,

akik a leginkább hozzájárultak a rendszer létrehozásához. Ez olyannyira így van, hogy Guariglia külügyminiszter arra kért, kérdezzem meg Öntől, hogy kiadhatok-e Dino Grandinak belépővizumot Spanyolországba, vagy rajta keresztüli átutazóvizumot Portugália felé. Grandira, aki álnévvel utazna, a szövetségesek jó szemmel tekintenek. Kért arra is, hogy a választ sürgősséggel adjam meg, mivel nagyon fontos, hogy az említett személy gyorsan elhagyja Olaszországot.

Hasonlóan Edda Mussolini is annak lehetőségéről beszélt nekem, [...] hogy gyermekeivel Spanyolországba mennének, számítva a [spanyol] kormány engedélyére, és talán később férje, Ciano is [követné őket].

Vagyis olyan személyekről van szó, mint például Grandi – akinek elsőként kért tőlem a kormány kilépő engedélyt –, vagy mint Mussolini családja, akik csak az ő jóváhagyásával tennék ezt meg.

Mivel ezekre az ügyekre nem tudom alkalmazni a korábbi utasításokat, és maga Guariglia kérte, hogy kérdezzem meg Önt, kérem, hogy amint megkapja ezt a levelet, táviratozza meg, hogy az említett körülmények között kiadhatom-e Grandi számára a vizumot. Ami Mussolini családját illeti, a megfelelő időben kezdeményezni fogom a konzultációt, hacsak Ön nem akar előbb megfelelő utasításokkal ellátni. [...]

Mivel maga Guariglia kérte, hogy ne táviratban forduljak Önhöz ezen ügyben, éppen ezért teszem ezt levélben, ugyanis biztosított afelől, hogy képviselőnk táviratait tökéletesen ismerik, habár ezt erősen kétlem, tekintve kódunk bonyolultságát [...]. Ezért kérem Önt, hogy válaszában Grandit *Fernández*ként említse, és ha a Mussolini családra vonatkozólag is ad utasításokat, akkor azt a *García* névvel tegye. Pontosan ezen ok miatt, amikor a távirataimban egy "jól informált személyt" említek, akkor a [külügy]minisztert, Guarigliát értem alatta. [...]

[utóírat:] A Grandira vonatkozó válasz nagyon érdekli Guarigliát.

AMAE, Leg. R 1180. Exp. 5. (No. 10.)

16.

Az *Asesoría Jurídica Internacional*⁴⁹ jelentése az aktuális olasz helyzettel szembeni spanyol magatartásról (olvashatatlan aláírás)⁵⁰

Madrid, 1943. szeptember 22.

[...]

Az olasz eseményekkel szemben Spanyolország jelenlegi magatartása semmi kétséget nem hagy maga után. A király testesíti meg az olasz állam nemzetközi személyiségét, aki hatáskörébe tartozóan nevezte ki a Badoglio-kormányt, mely ezáltal legitimé vált. [...] Következésképpen, nemzetközi szinten csak ettől a kormánytól függő megbízottak és szervezetek képviselhetik az olasz államot. [...] Ez azt jelenti, hogy a Quirinale⁵¹ melletti spanyol nagykövetség továbbra is törvényesen a király mellett van akkreditálva anélkül, hogy ez utóbbinak fővárosból való eltávozása módosítaná jogilag ezt a helyzetet [...]. És fordítva is, a spanyol államfő, valamint a kormány mellett csak azok az [olasz] diplomáciai képviselők tevékenykedhetnek, akiket a király, vagy a törvényes kormány nevezett ki, mindaddig, amíg a jelen helyzet fennáll.

AMAE, Leg. R 2193. Exp. 25. (No. 400.)

17.

Paulucci di Calboli madridi olasz nagykövet – Pietro Badoglioának

Madrid, 1943. szeptember 25.

[...]

Mindenekelőtt szeretném megerősíteni, hogy a királyi nagykövetség tisztviselőinek felséges uralkodónk és kormánya iránt érzett hűsége, valamint kötelességérzete egyáltalán nem gyengült. Ugyanez igaz minden kir. hivatalra és kir. konzulátusra, néhány ingadozást leszámítva. Szoros kapcsolatban vagyok

⁴⁹ A külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Tanácsadó Hivatala.

⁵⁰ Az eredeti tizenegy oldalas dokumentum részletesen elemzi a nemzetközi jog álláspontját az olasz helyzethez hasonló (két párhuzamos kormány megléte és az elismerés problematikája) esetekben. A kiválasztott fragmentumban az általános részeket mellőztük, csak az olasz-spanyol relációra vonatkozó részt közöljük.

⁵¹ A római elnöki palota, ahol a külföldi diplomáciai képviselők átadják megbízólevelüket az olasz állam képviselőjének.

és maradok munkatársaimmal, és tudom, hogy számíthatok teljes és fegyelmezett belátásukra [...].

Néhány spanyolországi olasz kolónián belül, főleg Malagán, Barcelonában és Marokkóban azonban, a legújabb események olyan reakciót váltottak ki, hogy bizonyos számú honfitársunk, német konzulok és ügynökeik által bátorítva, az újjászülető fasiszta szervezetekhez kapcsolódtak.

Csak San Sebastianban került sor súlyosabb összetűzésre: honfitársaink egy csoportja elfoglalta a kir. konzulátust. A csoportot két helyi alkalmazott vezette, akik meg akarták fosztani tisztségétől Őfelsége konzulját, és az úgynevezett köztársasági fasiszta kormány⁵² képviselőiként akarták elfoglalni posztját. A spanyol hatóságok segítségével helyreállítottam a helyzetet, azonnal visszahelyeztem tisztségébe a királyi konzult, valamint elértem, hogy a két alkalmazott rövid határidőn belül benyújtsa nekem lemondását. [...]

A spanyol kormány első pillanattól fogva megértő magatartást mutat a történetekkel szemben. A fegyverszünet megkötése utáni napon a külügyminiszter, Jordana gróf azonnal kifejezte nekem szimpátiáját, majd szintén ő, néhány nappal később szóban biztosított afelől, hogy a spanyol kormány változatlanul Őfelsége az olasz király spanyolországi képviselőit ismeri el. [...]

Hasonló megértés nem tapasztalható azonban, mint ahogy logikusan nem is volt várható, a spanyol közvélemény néhány szektorában. Különösen falangista körök, nyilvánvaló okok és belső természetű indítékok miatt, többé-kevésbé határozottan és durván az olasz kormány döntése ellen foglalnak állást. Ez a magatartás még erősebben érződik vidéken, ahol a polgári kormányzók, valamint a Falange vezetői bizonyos cselekvési szabadságot élveznek. [...] Mindenesetre a sajtó, mely közvetlenül falangista szervek ellenőrzése alatt áll, jól tükrözi ezt a lelkiállapotot, és jóllehet általában tartózkodik a kommentálásoktól, leginkább a német forrásokból származó híreket és fényképeket emelte ki, és emeli ki még ma is. [...]

Többször kértem személyesen Jordana grófot, hogy az itteni sajtó legyen elfogulatlanabb és tiszteletudóbb országunkkal szemben. Erre ígéretet kaptam, valamint sikerült elérnem, hogy Mussolini rádióban sugárzott és az újságokban közölt beszédéből töröljék azokat a mondatokat, melyek sérthetik Őfelsége személyét, a Savoya dinasztiát, vagy a királyi kormányt. Hasonló irányban fogom folytatni munkámat.

Engedje meg Nagyméltóságod, hogy egy nagyon sürgős kérdésre hívjam fel a figyelmét: ez a kir. kormány és az itteni kir. nagykövetség rendszeres összeköttetésének problémája. Szükséges volna egy légitestai szolgálat meg-

⁵² Utalás Mussolini bábkormányára (*Repubblica Sociale Italiana* – Olasz Szociális Köztársaság), mely német nyomásra alakult Észak-Olaszországban, a Garda-tó partján.

szervezése azért, hogy nagykövetségünk részletesen tájékoztatni tudja a kir. kormányt a spanyolországi helyzetről. [...]

ASMAE, Serie Affari Politici 1931–45, Spagna, busta 64. (No. 8548/3056.)

18.

Ginés Vidal berlini spanyol nagykövet – Jordanának

Berlin, 1944. január 6.

Tárgy: Mussolini kormányának feltételezett madridi elismerése

December 29-én reggel két hír érkezett Berlinbe Mussolini kormányának spanyol részről történő elismeréséről. Az első hír állítása szerint a római sajtó közölte, hogy Madrid elismerte a fasiszta köztársasági kormányt, és hogy a „Messaggero” kommentárja szerint tévedtek, akik azt feltételezték, hogy Franco hátat fordítana Mussolininak és Hitlernek, és a szövetségesekhez kezdene közeledni. A másik hír az amerikai államtitkár által tartott sajtótájékoztatóról származott. Itt Cordell Hull egy újságírói kérdésére azt válaszolta, hogy Washington nem tud arról, hogy Madrid elismerte volna Mussolinit.

A Wilhelmstrasse december 29-i, csütörtöki sajtóértekezletén egy svájci újságíró kérte a német külügyminisztérium szóvivőjét, magyarázza meg ezt a helyzetet. Dr. Schmidt válasza szerint Spanyolország valóban elismerte a fasiszta köztársasági kormányt.

A Wilhelmstrasse általában nem szokta megelőzni Berlin szövetségeseinek és barátainak diplomáciai kommunikációját. Azon távirat esetében, melyet Madrid a Fülöp-szigeteknek küldött, Németország magatartása teljes mértékben az eddigi szokásokhoz igazodott: annak ellenére, hogy Tokió nyilvánosságra hozta az említett táviratot, úgy értelmezve, hogy az egyet jelentett a Fülöp-szigeteki kormány elismerésével, a német sajtó ezt nem közölte, mivel Madrid nem erősítette meg a Tokióból eredő híreket.

Mussolini esetében a Wilhelmstrasse olyan meggondolatlanul járt el, mely általában nem szokása. Úgy vélem, fontos, hogy a kérdés minden részletét összefoglaljam, mivel ez az első alkalom, hogy Berlin olyan módszerhez folyamodott, melyet még soha nem használt Spanyolországgal szemben. [...]

AMAE, Leg. R 2193. Exp. 25. (No. 3.)

19.
Paulucci di Calboli – Badogliónak

Madrid, 1944. január 15.

[...] A fegyverszünetet követő napoktól, valamint az úgynevezett köztársasági kormány megalakulásától kezdve az itteni külügyminiszter biztosított afelől, hogy Spanyolország változatlanul Őfelsége, az olasz király spanyolországi képviselőjét ismeri el. Kérésükre hasonló biztosítékokat kaptak amerikai és angol kollégáim is.

Ahogy azonban a köztársasági kormány Németország utasítására egyre formálódott [...], spanyol részről bizonyos magatartásbeli bizonytalanság kezdődött, mely bizonytalanságot tőlem telhetően igyekeztem eloszlatni. [...]

A Falange főtitkára, Arrese a Minisztertanácson azt javasolta, hogy ismerjék el hivatalosan az úgynevezett köztársasági [olasz] kormányt. A falangista körök arra számítottak, hogy majd én is átállok a disszidensekhez, és ezt akarták kihasználni, hogy a kormánynál elérjék az óhajtott elismerést. [...]

Német részről mindent megtettek az átállók megszervezésére. Úgy gondolták, hogy egy jelentős tapasztalatú és magas rangú diplomata spanyolországi jelenléte hatékony lehet a szociális-köztársasági kormány elismerése ügyére nézve, ezért az itteni német nagykövetség belépési vízumot kért Spanyolországba Rogeri di Villanova miniszternek, aki kir. ügyvivő volt már Berlinben. Nagykövetségünk, és ezzel egy időben az Egyesült Államok és Nagy-Britannia képviselői szöbän, majd írásban is, tiltakozásukat fejezték ki a spanyol külügyminiszter előtt Rogeri herceg vagy a szociális-köztársasági kormány más képviselőinek esetleges Spanyolországba érkezése miatt. Ennek ellenére a belépési vízumot megadták: azonban előttem ismeretlen okok miatt Rogeri mégsem jött Spanyolországba. Nem maradt más tehát, Morrealét⁵³ kellett felhasználniuk a köztársasági kormány spanyolországi képviselőjeként. Morreale, Scopa alezreddessel együtt, Észak-Olaszországba, majd Németországba ment utasításért. December vége felé mindketten visszatértek Madridba, és a *Radio Roma* bejelentette, hogy Spanyolország elismerte a szociális-köztársasági kormány nagykövetét Őfelsége nagykövete helyett, s ez utóbbi véglegesen elhagyta Madridot. Mihelyt megkaptam ezt a hírt, azonnal igyekeztem cáfolni. Angolszász kollégáim is, akik tőlem értesültek a hírről, a legbarátiabb sietséggel reagáltak. Hayes nagykövet kormánya utasítására tárgyalta a külügyi államtitkárral, valamint Jor-

⁵³ Eugenio Morreale, korábban malagai olasz konzul. Az Olasz Szociális Köztársaság megalakulásakor az olasz fasiszta kormány spanyolországi képviselőtét vállalta magára.

dana külügyminiszterrel, és mindkettőjüktől ugyanazt a választ kapta, melyet nekem is adtak, vagyis, hogy a spanyol kormány nemcsak hogy nem ismerte el a szociális-köztársasági kormányt, de egyáltalán nem is áll szándékában elismerni azt. [...]

Eközben Morreale, akihez csatlakozott Muffone korábbi tengerészeti attasé, körleveleket küldött a honfitársaknak – „Mussolini kormányának megbízottja” aláírással –, valamint az olasz gőzhajók kapitányait utasította, hogy hajóikat bocsássák a szociális-köztársasági kormány rendelkezésére. [...]

Eközben egy heves szóbeli jegyzéket küldtem a külügyminiszternek, melyben kértem Morreale és munkatársai eltávolítását Spanyolországból. Hasonló jegyzéket küldött Nagy-Britannia nagykövetsége is.

[...] Bizalmas forrásból tudomásomra jutott, hogy a spanyol kormány, jóllehet megerősítette, hogy nem ismerte el és nem is áll szándékában elismerni a szociális-köztársasági kormányt, mégis arra az elhatározásra jutott, hogy Morreale személyében megengedi egy félhivatalos képviselő működését, kölcsönös okokra hivatkozva. Ugyanis figyelembe kell venniük azokat a spanyol érdekeket is, amiket Spanyolország képviselőinek védeniük kell a német fegyveres erők által elfoglalt és a fentnevezett kormány által ellenőrzött olasz területeken. Hozzáfügték, hogy adott helyzetben a spanyol kormány nem viselkedhetett másképp, tekintettel arra a tényre is, hogy egy ideje engedélyezik az algériai francia bizottság képviselőjének madridi tevékenységét is. [...]

Tagadhatatlan, hogy a spanyol kormány még mindig nem szakította meg azokat a baráti szálakat, melyek összekötik Németországgal. E tekintetben két említésre érdemes dologra kell szem előtt tartani:

- 1) Németország az egész francia területet máig megszállva tartja, és csak egy hegylánc – melyen néhol nem nehéz áthalolni – választja el a náci fegyveres erőket a spanyol határvidéktől. A szövetséges haderők, melyek ma Európában küzdenek, nagyon messze vannak Spanyolországtól, valamint a spanyol hadsereg felszereltsége minden szempontból sok kívánni valót hagy maga után. Másrészről az is kétségtelen, hogy a hosszú és véres polgárháború után még korántsem sikerült megvalósítani a spanyol nép morális egységét.
- 2) A spanyol nép azon részében, mely a jelenlegi rezsim pártján áll, vagy legalábbis nem ellenséges vele szemben, és különösképpen a tisztikar fiatalabb köreiből, valamint – magától értetődően – a Falange tagjai között, élénk csodálattal és rokonszenv érezhető Németország iránt. [...]

A szociális-köztársasági kormány Németország teljes és feltétel nélküli támogatását élvezi. Ezi [...] bizonyítja az a kézzel írt üzenet, melyet személyesen Hitler küldött Franco Generalissimusznak, kérve, hogy ismerje el a szociális-köztársasági kormányt. Ez a levél, mely éppen akkor érkezett, amikor a szö-

vetségesek hadműveleteiben pillanatnyi – inkább csak látszólagos – megtorpanás állt be, bizonyára hozzájárult ahhoz az elhamarkodott spanyol döntéshez, mellyel, legalább félhivatalos képviselőként elismerték Morrealét. Úgy tűnik számomra, hogy a kormányon belül vannak, akik még kételkednek a szövetségesek győzelmében, vagy legalábbis abban bíznak, hogy Németország valódi vereség nélkül fog kilépni a konfliktusból.

Másrészről nem feledhetjük el azt a tényt sem, hogy Spanyolország legfontosabb olaszországi érdekeltségei az északi zónában vannak, és kétségtelen, hogy a németek, miután a római spanyol nagykövetség visszavonult, a köztársasági képviselő elismerését elengedhetetlen feltételként használták fel ahhoz, hogy a spanyol konzulok Észak-Olaszországban tovább folytathassák tevékenységüket.

[...] Továbbra is tartva szilárd véleményünket, mely szerint Spanyolországnak nem szabadna megtűrnie a szociális-köztársasági kormány képviselőjének jelenlétét, tevékenységem – támogatva az Egyesült Államok és Nagy Britannia képviselői által – Morreale és munkatársai tevékenységének megfékezésére és akadályozására fog irányulni.

Kötelességem azonban tájékoztatni Nagyméltóságodat, hogy a nagy vér- és anyagi áldozatot, mellyel Olaszország járult a spanyol ügyhöz, itt mindig is Mussolini személyes utasításának ismerték el, aki felé ezért élénk [...] hálát éreznek a spanyolok. Egyébként a spanyolországi hivatalos légkör ideológiai-lag velünk ellentétes, ezért Nagykövetségünk tevékenysége mindenhol előítéletektől terhes ellenállásba ütközik. [...]

ASMAE, Serie Affari Politici 1931–45, Spagna, busta 66. (No. 326/163.)

20.

Samuel Hoare madridi brit nagykövet – Jordanának

Madrid, 1944. június 26.

Róma szövetségesek általi megszállása maga után vonja a köztársasági olasz Fasiszta Párt spanyolországi tevékenységének kérdését.

Nagyméltóságod bizonyára tud róla, hogy Mussolini kormányának képviselője, Morreale úr irodát tart fenn Madridban a Marqués de Valdeiglesias utca 8. alatt, ahol neki és beosztottjainak szinte olyan konzuli feladatokat engedélyeznek végezni, mint például disszidens olasz állampolgárok számára vízum és útlevél kiállítás, melyek érvényességét, értesülesem szerint, a spanyol hatóságok elismerik. Morreale irányítása alatt további irodák is működnek más városokban [...].

Madridban Morreale szervezete mellett még egy kereskedelmi iroda is működik, melynek fő megbízottja Adolfo Marino – korábban San Sebastianban volt tiszteletbeli alkonzul –, valamint más irodák is, melyek élén katonai, tengeri és légügyi megbízottak állnak. A katonai hivatal személyzete az Olasz Katonai Misszió volt tagjaiból tevődik össze, melynek feloszlására az olasz királyi nagykövetség utasítást kapott, nem sokkal az angol-olasz fegyverszünet után. A tengeri hivatal Moffone [sic!]⁵⁴ volt sorhajókapitány vezetése alatt áll. [...] Egy sajtóiroda [...] is működik Madridban, szintén a Marqués de Valdeiglesias utca 8. szám alatt, Giorgio Spotti vezetésével. Annak ellenére, hogy a Badoglio-kormány hivatalosan feloszlatta a Fasiszta Pártot, a madridi *fascio*⁵⁵ szervezete továbbra is működik Arturo Cattini vezetése alatt. Végezetül, minden olasz előtt nyitva áll egy szabadidő központ is, bárral, étteremmel [...], mely bizonyos, hogy propaganda feladatokat is ellát. Ez utóbbi Casali irányítása alá tartozik, aki szintén a köztársasági fasiszta párt tagja. Ezt a kiterjedt szervezetet anyagilag a német nagykövetség támogatja.

Ezen szervezet által véghezvitt tiltott tevékenységek általam, valamint a királyi olasz követség által is jelezve voltak a spanyol külügyminisztérium előtt az utóbbi hat hónap folyamán. Az olasz ügynökök szabotázsakcióiról és kémkedéséről is többször szolgáltatunk információkat, akik a Fasiszta Köztársasági csoporttal egyeztetve tevékenykednek, szoros együttműködésben a németekkel. Ezenkívül, információink vannak arról is, hogy a [spanyolországi olasz fasiszták] megfenyegették a Spanyolországban élő olaszokat, hogy Észak-Olaszországban élő családtagjaik komoly veszélynek lesznek kitéve, így akarván korrumpálni ezen olaszok hűségét az olasz királyi kormány iránt.

Biztos vagyok, hogy Nagyméltóságod egyet fog érteni velem abban, hogy a spanyolországi Fasiszta Köztársasági Párt említett tevékenységének a folytatása összeegyeztethetetlen azzal, hogy a spanyol kormány teljes mértékben elismerte az olasz királyi kormányt. Az olasz királyi nagykövetség érvénytelenítette az említett szervezettel kapcsolatban álló olaszok útleveleit, következésképp bármely helyzetben nem lenne korrekt, és különösen nem lenne összeegyeztethető a spanyol semlegességgel, ha engedélyeznék, hogy ezek a személyek továbbra is spanyol területen maradjanak.

[...] Tekintettel a spanyol kormány által tett kötelezettségekre, mely az Egyesült Államokkal, valamint a brit kormánnyal nemrég megkötött szerződés részét képezte arra vonatkozólag, hogy utasítsák ki a német kémeket és a szabotázs-

⁵⁴ Antonio Muffone

⁵⁵ *Fascio*: az olasz fasizmus alapjául szolgáló politikai csoportok, egyesületek neve. Jelentése *vesszőnyaláb*, melynek szimbolikus jelentése az ókori Rómáig nyúlik vissza, s mely később az olasz fasizmus jelvényévé vált.

akciókat irányító ügynököket a spanyol félszigetről és a spanyol közigazgatás alá tartozó területekről, ésszerűnek tűnik az is, hogy azon olasz állampolgárok is legyenek kiutasítva, akik egy közvetlenül a németekkel kapcsolatban álló szervezetnek dolgoznak. [...] Következésképp, mellékelve küldök egy listát, mely a köztársasági fasiszta csoport Spanyolországban, valamint a spanyol fennhatóságú észak-afrikai területeken tevékenykedő, legfontosabb és legaktívabb tagjainak névsorát tartalmazza.⁵⁶ Hálás lennék, ha biztosítana arról, hogy mihamarabb intézkedéseket fog tenni a felsorolt személyek spanyol területéről történő kiutasítása érdekében. [...]

Nagyon hálás lennék Nagyméltóságodnak, ha felhatalmazna kormányom tájékoztatására arról, hogy meghozzák a fentebb megjelölt intézkedéseket, hogy a jelenlegi rendellenes helyzet megszűnjön.

AMAE, Leg. R 2193. Exp. 25.

21.

Fernando Chantal milánói spanyol konzul – Jordanának

Milánó, 1944. július 8.

A szentszéki nagykövet múlt október 24-i bizalmas utasításaihoz tartva magam, mindezidáig tartózkodtam kapcsolatba lépni a fasiszta kormánnyal. A különböző elintézésre váró ügyekről a hatáskörömbé tartozó tartományi prefektusokkal, a német hatóságokkal és leginkább a milánói főkonzulátussal tárgyaltam. Azonban múlt szerdán a prefektus hívott telefonon, tájékoztatva, hogy a külügyi másodtitkár, Mazzolini gróf (aki miniszteri funkciót tölt be, tekintve, hogy erre a posztra nincs kinevezve senki) óhajt beszélni velem. A következő reggel az innen 120 km-re, a Garda-tó partján lévő Salóba mentem, ahol a minisztérium található.

Mazzolini gróf a legnagyobb tisztelettel és kedvességgel fogadott. [...] Nem hozta szóba a kormánya részünkről történő elismerésének kérdését, illetve más kényes témát sem érintett. Pedig nem titkolom Nagyméltóságod előtt, némiképpen féltém, hogy a meghívás mögött ez a kényes ügy kérdése áll.

Meglepődésem nagy volt, amikor az államtitkár a következőt mondta nekem: a Duce fogadja ma önt, délután 5 órákor. Kérdésemre, hogy minek kö-

⁵⁶ A brit nagykövet két listát is küld a levélhez mellékelve: az első az olasz köztársasági fasiszta csoport madridi tagjainak nevét (30 személy), a második a csoport más spanyol városokban tartózkodó tagjainak (13 név) névsorát tartalmazza.

szönhetem a kihallgatás megtiszteltetését, a következőt válaszolta: A Duce tudja, hogy ön nagy barátja Olaszországnak és szeretné megismerni; kitűnő ajánlásai vannak önről és engem bízott meg, hogy hívjam el egy látogatásra. [...]

Elérkezett a kihallgatás ideje, mely némi izgalmat jelentett számomra, mivel először láthattam közelről ezt a lecsúszott *Nagy Embert*. Egy kicsi és nem túl izléses, minden fényűzést és hivalkodást nélkülöző házban rendezkedett be. Az ajtóban két őr, egy fasiszta és egy német állt. Belül néhány titkár, rendőrfelügyelő és kevés mozgás, mint akármelyik elfelejtett szerény tartományi hivatalban. [...]

Mussolini állva fogadott íróasztala mellett (melyen néhány papírt, sajtókivágást és egy pár dossziét láttam, minden szerény volt). Zöldesszürke fasiszta egyenruhát viselt, jelvények és kitüntetések nélkül. A fasiszta köszöntés és a baráti kézszorítás után helyet kínált az íróasztalával szemben, ő maga pedig az asztal másik oldalán ült le.

A diktátor elveszítette korábbi külsejét: lefogyott és megöregedett; hangja inkább tompa, tekintete nyugodt volt. A beszélgetés során csak akkor tért vissza szemébe a ragyogás, mint valami elektromos szikra, amikor unokáiról és Edda lányáról beszélt, majd tekintete újból lenyugodott. Állkapcsa előretolásának jellegzetes gesztusa, melyet annyiszor láttunk a fényképeken is, eltűnt. Családias, egyszerű hangnemben beszélgettünk. A találkozó 50 percig tartott.

A beszélgetést a Duce azzal kezdte, tudja, hogy Olaszország nagy barátja vagyok. Majd Spanyolország és dicsőséges Caudillónk iránti rokonszenvről beszélt. Ezt megköszöntem és kifejeztem neki, hogy soha nem fogjuk elfelejteni a keresztes háborúnk alatt nyújtott hatékony segítségét. Beszéltünk a lányáról, Ciano grófnéről, akit röviddel Svájcba menekülése előtt látott. [...] Elérezékenyülve mesélt nekem a Ciano unokákról, akik Svájcban vannak a grófnéval. Majd megemlítette, hogy ismerte a spanyol nagyköveteket: Viñaza grófot, García Condét, Fernández Cuestát. Nagy rokonszenvvel beszélt róluk és García Comín úrról is. A beszélgetés nem lankadt, és szinte észrevétlenül repült az idő.

Végezetül rátért a látogatásom igazi okára. A következőket mondta nekem a Duce: „Egy szívességet kell öntől kérnem. Néhány napja Spanyolországba indult egy bizottság Bianchi úr vezetésével, filmművészettel kapcsolatos kérdések megoldásának ügyében. Nincs hírem, hogy megérkeztek-e az ön országába, vagy esetleg baleset történhetett velük a Franciaországon keresztül haladó út során. Hálás lennék önnek, ha megtudná, hogy megérkeztek-e Spanyolországba.” A bizottság tagjainak valóban én adtam egy hónapra érvényes vízumot, miután aláírt jegyzékben és telefonon is nagy kitartással kérvényezte azt a Nemzeti Kulturális Minisztérium államtitkára, Manzoni gróf [...]. Erről beszámoltan Nagyméltóságodnak a június 27-én kelt 68. számú jelentésemben, melyet ezzel a futárpostával fog megkapni. Jóllehet kicsit bizalmatlanná tett a

Kulturális Minisztérium állhatatossága, mégsem gondoltam, hogy maga a Duce lenne érdekelt a bizottság ügyében, mely hivatalos szolgálati útlevelemmel volt ellátva, mint ahogy azt sem gondoltam, hogy ezek az útlevelek a Duce parancsára lettek volna hamisítva. Megpróbáltam kideríteni tehát, hogy miért ez a fokozott személyes érdeklődés a bizottság megérkezéséről. Kiderült, hogy a két hölgy, akik mint Bianchi úr és Mancini úr feleségeiként szerepeltek, nem mások, mint a híres Petacci nővérek, akiket Mussolini el akart innen távolítani. Nagyméltóságod bizonyára emlékszik rá, hogy milyen sokat lehetett hallani arról a törvénytelen kapcsolatról, melyet a Duce tartott fenn ezzel a két intrikus és törtető nővérrel, és arról a botrányról, melyet ez az ügy keltett. [...]

Megígértem neki, hogy igyekszem a lehető leggyorsabban híreket szerezni az utasok megérkezéséről, és ténylegesen küldtem egy táviratot a Port Bou-i Vámhivatalnak kérvényezve, hogy tudassák velem a belépés dátumát. Azonban a táviratot csak a német konzulátuson keresztül lehet elküldeni, mely azt még továbbküldi a katonai parancsnokságnak, így az ügyintézés hosszú és kevésbé biztos. Ezért bátorkodom Nagyméltóságodat megkérni, ha nem jelent alkalmatlankodást, táviratozza meg az utasok belépésének dátumát, hogy megnyugtathassam a Duce lelkét. [...]

Mivel Nagyméltóságodtól nem kaptam utasítást, nem gondoltam megfelelőnek az alkalmat, hogy politikával, vagy háborúval kapcsolatos témákat érintsek. Azonban biztos vagyok benne, hogy semmit nem mesélt volna az ország, a kormány, a családja, vagy saját tragikus helyzetéről. Attól tartok, hogy akár-mikor Spanyolországba szóló vízumot kérhetnek tőlem akár a Duce családjának is, mint ahogy ezt említettem is Nagyméltóságodnak. [...] Egyre inkább elgondolkoztat, hogy talán Mussolini kedvessége is azért van, hogy előkészítse ehhez a talajt. Hálás lennék Nagyméltóságodnak, ha szíveskedne ezen ügyben felsőbb utasítást adni.

Az olasz-német kapcsolatok még a hatóságok között sem szívélyesek. Itt mindenki rezignált, mert nincs más választásuk. A lakosság passzív ellenállást fejt ki, s a két szövetséges mentalitása annyira különböző, hogy ez a legcsekélyebb megértést is nehezíti. A fasiszta párton belül is hiányzik a fegyelem, és Farinaccit, aki régen a Duce jobb keze volt, hamarosan államkincstári csalás miatt fogják elítélni [...]. Az ország folyamatos bombázása, melyet a német légierő sem tud megakadályozni, nagyon demoralizálta a polgári lakosságot, mely már csak az angolok érkezésére vár. [...]

AMAE, Leg. R 2193. Exp. 25.

22.

Carlton J. H. Hayes madridi amerikai nagykövet – José Félix de Lequerica külügyminiszternek (aláírás nélkül)

Madrid, 1944. augusztus 21.

Az 1944. január 21-i 1902. számú jegyzékemre hivatkozva, melyet tisztelt elődjének, az elhunyt Jordana grófnak küldtem, és melyben felhívtam a figyelmét azokra a terrorista és illegális tevékenységekre, melyeket Spanyolországban Eugenio Morreale, a Mussolini-kormány megbízottja támogat, kértem, hogy az említett urat utasítsák ki spanyol területről. Az 1944. július 28-i 2827. számú jegyzékemben újra kértem Morreale kiutasítását néhány munkatársával együtt. [...]

E kérések ellenére, nagykövetségünk tudomására jutott, hogy valójában a spanyol kormány távol áll attól, hogy kiutasítsa Morreale urat, akinek nemrég újra megengedték, hogy visszatérjen Spanyolországba, miután látogatást tett Németországban, valamint a németek által megszállt Olaszországban. Az említett úr kihasználva a spanyol kormánytól kapott vendégszeretetet, újra elkezdte gyalázatos tevékenységét. Erre alapozva – mint korábban említettem – a nagykövetség tiltakozását fejezte ki Spanyolországban való további jelenléte ellen.

Bízom abban, hogy Nagyméltóságod minden nehézség nélkül felismeri, hogy a spanyol kormánnyal kötött 1944. május 2-i megegyezés nem összeegyeztethető azzal, hogy továbbra is engedélyezik Morrealénak, hogy egy lejáratott és hamis kormány – melyet a spanyol kormánynak, saját kinyilvánítása szerint, nem áll szándékában elismerni – képviselőjeként továbbra is spanyol területen tevékenykedjen. [...] Az említett urat, valamint munkatársait véglegesen utasítsák ki spanyol területről.

AMAE, Leg. R 2193. Exp. 25. (No. 2955.)

23.

Chantal – Lequericának

Milánó, 1944. szeptember 1.

Tárgy: Politikai helyzet

[...] Tisztelettel tájékoztatom Nagyméltóságodat, hogy látogatást tett nálam Dr. Mario Contarini, a Ducehoz nagyon kötődő személy. Egy kézzel írt levelet adott át, melyet személyesen Mussolini küldött nekem, és melynek eredetijét

elküldöm Nagyméltóságodnak. Ebben, a spanyol lovagiasságra hivatkozva kért, hogy emberségből teljesítsem Contarini úr óhaját. Az igénye nem kevesebb, mint 5 spanyol útlevele volt saját, valamint családja részére. Ismeretes, hogy ezen személyek helyzete igen veszélyes, tartván az antifasiszták közelgő érkezésétől. A legjobb szavakkal válaszoltam neki, de mondtam, hogy egy külföldinek sem adhatok spanyol útlevelet Nagyméltóságod felhatalmazása nélkül, és hogy természetesen az ügyről azonnal tájékoztatom Nagyméltóságodat. Kérem, adjon felsőbb tájékoztatást nem csak erre az esetre, hanem más hasonló esetekre is, melyekkel bármikor szembe kerülhetek, és attól tartok, hogy a kommunikáció súlyos nehézségei miatt a későbbiekben nem lesz módomban konzultálni Nagyméltóságoddal, mivel Svájcba kell utaznom ahhoz, hogy Spanyolországgal felvegyem a kapcsolatot.

A fasiszta kormány helyzete nagyon kritikus, mivel nem kap segítséget Németországtól és a [fasisztáknak] nem marad más reményük, mint hogy országunkba meneküljenek. Mussolini semmiképp nem akar Németországba menni, pedig már ezt javasolták neki, azonban azt sem feltételezem, hogy a Duce öngyilkosságot kísérelne meg esetleg az utolsó pillanatban. Valószínű, hogy Svájcban is nehézségei lennének, tekintve, hogy Svájc antifasiszta beállítottságú.

Bizonyos, hogy ha Mussolini családja, valamint néhány fasiszta párttag a helyén marad, az antifasiszták felismerik és kivégzik őket. Természetesen a tapogatózások arra vonatkoznak, hogy a spanyol kormány hajlandó-e fogadni a fasiszta vezetőket, egyre nyilvánvalóbbak. Jóllehet én emlékszem arra a szívessegre, melyet az olaszoknak köszönhetünk a felszabadító háborúnk alatt, valamint az értékes segítségre, melyet nyújtottak nekünk, semmit nem tudok ígérni nekik anélkül, hogy felsőbb utasítást kapnék Nagyméltóságodtól. [...]

AMAE, Leg. R 1180. Exp. 6. (No. 93.)

24.

Chantal – Lequericának

Milánó, 1944. szeptember 29.

Tárgy: Spanyolországi belépővízum kiadása

Konzulátusunkon az olasz Külügyminisztérium ajánlólevelével jelentkezett Dr. Mario Contarini, aki Spanyolországba kíván költözni feleségével, két kis-korú gyermekével és szüleivel együtt.

Contarini úrnak (ez a név áll a bemutatott, az olasz külügyminiszter által aláírt ajánlás) igazi neve nem Contarini, hanem Dr. Marcello Petacci, a híres Petacci nővérek – akikről oly sokat beszéltek a kormányfőhöz fűződő barátságuk miatt – fivére.

Petacci úr a fasiszta rezsim erősen kompromittált embere, és attól tart, hogy az angolszász csapatok megérkezésével (mely rövid időn belül bekövetkezik) kellemetlenség vár rá.⁵⁷

AMAE, Leg. R 2302. Exp. 16. (No. 104.)

25.

Az olasz királyi követség szóbeli jegyzéke Lequericának (aláírás nélkül)

Madrid, 1945. január 27.

Az olasz királyi követség ismételten felhívja a külügyminisztérium figyelmét Mussolini állítólagos kormányának spanyolországi képviselői által végzett tevékenységére, valamint arra, hogy ezek a megbízottak milyen támogatást kapnak a [spanyol] hatóságoktól, mely támogatás nem csak azért áll fenn, hogy az Észak-Olaszországban lévő spanyolok érdekeit védelmezzék. [...]

A királyi követség, kiemelve, hogy a spanyol hatóságok továbbra is teljes mértékben érvényesnek fogadják el az útleveleket, nemzetiségi igazolásokat és más, az állítólagos szociális-köztársasági képviselő által kiadott iratokat, ismételten emlékeztet arra, hogy törvénytelen tevékenységekről van szó, melyeket nem szabadna engedélyezni egy jogilag nem létező kormány megbízottjainak, mely kormányt ráadásul Spanyolország soha nem is ismerte el hivatalosan. A királyi követség nem kétli, hogy – a témára vonatkozó korábbi szóbeli jegyzékeket szem előtt tartva – a [külügy]miniszter gondoskodni fog arról, hogy megszűnjön ez a már jó ideje folyó tevékenység, mely káros következményekkel lehet a két ország közötti kapcsolatokra nézve [...].

AMAE, Leg. R 2193. Exp. 25. (No. 60.)

⁵⁷ A konzul mellékeli leveléhez a spanyol konzulátusnak benyújtott, *Mario Contarini* névvel kitöltött fényképes kérvényt is.

**Eugenio Morreale, a Mussolini-kormány spanyolországi
képviselőjének levele az Olasz Szociális Köztársasági kormány
madridi hivatalának bizalmi embereihez**

Madrid, 1945. március 1.

Köztudomású, hogy a Spanyolországban lévő [olasz] diplomáciai és konzuli tisztviselők, akik, miután a fasizmusban, a fasizmusból és olykor a fasizmusért éltek, 1943. július 26-án elégették fekete ingjeiket [...], és szeptember 9-én elárulták és átengedték a hazát, megadván magukat az angolszászok előtt.

A pillanat lehetősége folytán, valamint tisztségeik formális súlya miatt a helyükön maradtak, azonban nem tudtak olyan magaslatokra emelkedni, melyet a hon érdeke megkövetelt [...].

Annak reményében, hogy múltjukat feledtetni tudják, a feje tetejére fordították azokat a kifejezéseket, amiket az előző napon még használtak: úgy kezdtek a demokráciáról beszélni, mint ahogy korábban a fasizmusról beszéltek. És mivel rossz tolmácsolói voltak ennek is, így széthúzásukkal az új és rögtönzött eszmét még annál is rosszabbul adták elő.

Elfeledkezve arról, hogy az angolszászok továbbra is ellenségnek tartják őket – mivel a fegyverszünetet a békétől még nagy távolság választja el –, nem fukarkodtak szolgalelkűségük bizonyításával [...], elárulták saját vérüket is. De amíg ők ajtót nyitottak angol és amerikai kollégáiknak, és udvariassági látogatásért folyamodtak, addig rokonaik és családjaik olaszországi otthonára az angolok és az amerikaiak bombái hullottak. [...]

Nem akarok próféta lenni, nem is akarok és nem is kell a spanyol belpolitikával foglalkoznom, de két dolog világos előttem, és úgy hiszem mindenki előtt:

1) A bolsevik káosz ellen viselt, szent keresztes háborúból született jelenlegi spanyol rezsim egy hasonló káosszal szemben minden áron megvédelmezné a fennálló rendszert [...]. Azoknak a külföldieknek, akik nem viseltettek hűséggel a jelenlegi kormány iránt, nem lesz helyük Spanyolországban, hacsak nem egy koncentrációs táborban. Azoknak azonban, akik kifejezték hűségüket azon olasz kormány előtt, mely részt vett a bolsevizmust a Földközi-tengertől távol tartó szent keresztes háborúban, előnyös helyzetük lesz.

2) Ha az előbbi feltételezés mégse lenne igaz, és a bolsevizmus előre megjelölhetetlen következmények összessége miatt Spanyolországban is utat törne magának, akkor a jelenleg Spanyolországban lévő olaszok közül – azon kevesek kivételével, akik már fogolytáborban vannak, mert a „felkelésben” a „vörösek” oldalán vettek részt – [...] senki sem fog megmenekülni a bolsevik tisztogató törvényszékek elől. Ugyanis minden spanyolországi olasz a vörösek sze-

mében vagy a „nacionalisták” cinkosa, vagy a nacionalisták „kollaboránsa”. [...]

Én, és velem együtt azok, akik csatlakoztak az Olasz Szociális Köztársasághoz, meg vagyunk győződve arról, hogy minden ellenkező látszat ellenére a győzelem – mely Európa győzelmét jelenti az Anti-Európa felett – a tengelyé lesz. [...]

A háború folytatódik! Ez a legigazabb és legnyilvánvalóbb valóság. És amíg a háború, valamint a nemzeti terület és a lelkek megosztottsága is tart, az olaszok egységét nem lehet megvalósítani külföldön sem. [...]

Emlékeztetnünk kell azokat az olaszokat, akik a várakozás álláspontján akarnak maradni, hogy az úgynevezett „középút” egyre nehezebb lesz, ahogy a forgalom egyre erősebbé válik. [...] Most még Spanyolországban a szemafor kéket jelez⁵⁸, és azokat, akik az út közepén állva azt várják, hogy vörösre váltsa a lámpa, az elgázolás fenyegeti.

Badoglio híveinek nincs mit mondanom: se hízélgést, se fenyegetést. Meg vagyunk győződve azonban arról – mint ahogy arról is, hogy Mussolini ma is Olaszország első embere, és holnap is az marad –, hogy majd ők maguk fognak jönni, hogy beszélgetést kezdeményezzenek velünk. A játszma még nem dőlt el. [...]

AMAE, Leg. R 2193. Exp. 25.

27.

Morreale – Lequericának

Madrid, 1945. május 1.

[...]

1943. december 18-án érkezett (540. számú, 1943. december 2-án kiállított diplomata vízummal) Spanyolországba dr. Eugenio Morreale megbízott.

A spanyol külügyminisztérium felelős tisztviselőivel folytatott tárgyalásokon dr. Morreale kifejtette célját, mely szerint nem lehet magára hagyni azokat a spanyolországi olaszokat, akik vagy adminisztratív, vagy egyéb okok miatt az Olasz Szociális Köztársaság kormánya mellett állnak, valamint, hogy nem szakadhatnak meg az Olasz Szociális Köztársaság közigazgatása alá tartozó terület és Spanyolország között fennálló gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok.

⁵⁸ A kék szín utalás a falangisták ingjének színére.

Így spanyol részről fokozatosan megtörtént az Olasz Szociális Köztársaság képviselőinek *de facto* elismerése, és ez lehetővé tette, hogy Madridban megkezdje munkáját egy iroda a spanyolországi olaszok érdekeinek védelmében, valamint más spanyol városokban is kialakult egy konzuli feladatokkal felruházott bizalmi emberekből álló hálózat.

A háború eseményei azonban minden olasz területet véglegesen kivontak az Olasz Szociális Köztársaság fennhatósága alól.

Ezeket a körülményeket mérlegelve az Olasz Szociális Köztársaság megbízottja úgy véli, a rábízott küldetés lejárt, és ezért, megerősítve a külügyminiszterrel tegnap szóban közöltek, tisztelettel közli, hogy gondoskodni fog a neki alárendelt hivatalok és képviselők feloszlításáról. [...]

Dr. Eugenio Morreale elhagyván tisztségét, mely lehetővé tette számára, hogy irányítsa azokat a honfitársait, akik Mussolini kormányával szemben tanúsított hűségükkel a spanyol rezsim iránti hűségüket is kifejezték, bízik benne, hogy a spanyol külügyminiszter megfelelő intézkedéseket fog hozni, hogy fokozatosan, ahogy alkalom adódik rá, minden említett olasz helyzetét megvizsgálják és megoldják olyan előrelátással, mely lehetővé teszi, hogy mentesüljenek minden lehetséges rendőri megtorlási kísérlet alól.

Dr. Eugenio Morreale megragadja az alkalmat annak kifejezésére, hogy reméli, a rábízott ügynökség és a neki alárendelt hivatalok hozzájárultak ahhoz, hogy a Spanyolország és Olaszország közötti hagyományos baráti kapcsolatok fennmaradjanak. E kapcsolatok megerősítéséhez hozzájárult az, aki 22 évig volt az olasz kormány élén, majd az Olasz Szociális Köztársaság vezetője volt: Benito Mussolini.

Végezetül, saját munkatársai és azon Spanyolországban élt olasz állampolgárok nevében, akik már az Olasz Szociális Köztársaság állampolgárai, szeretné kifejezni háláját Spanyolország nagytiszteletű külügyminiszterére, a külügyminisztérium különböző szervezetei, és a spanyol kormánytól függő más hatóságok előtt.

AMAE, Leg. R 2192. Exp. 25.

Milánó, 1945. május 6.

Tárgy: A fasiszta kormány bukása

A bolognai német front áttöréséig a fasiszta hatóságok nyugodtak és bízódóak voltak, olyannyira, hogy még reménykedtek is a helyzet javulásában, legyen az a híres titkos német fegyvereknek, vagy az angolszászok és az oroszok közti szakadásnak köszönhető. Maga Mussolini sem volt tisztában a helyzet súlyosságával. [...]

Valójában meglepett a nyugodtságuk, hiszen mi jól láttuk a közelgő bukást. A Duce, aki maga is a prefektuson lakott, amikor megtudta, hogy én is velük vacsorázom, Gatti Úrnak azt mondta, hogy szeretne fogadni engem. Erre sor is került este tíz óra körül.

Nyugodtnak tűnt és jobb fizikai állapotban találtam, mint a múlt évben, amikor Garnianóban látogattam meg. Nagyon szívélyes volt, és csak közömbös dolgokról beszéltünk. Egyedül az volt feltűnő, hogy arról érdeklődött, vannak-e partizánok Merate tartományban, Milánótól 35 km-re, ahol általában tartózkodni szoktam.

24-én volt a Minisztertanács; a Mussolini által elnökölt gyűlésen érthetővé vált, hogy a német csapatok védelme nélkül, melyek azonban már megkezdték a visszavonulást, nem lehet fenntartani a kormányt.

25-én délután hivatott a Duce: arra kért, hogy egy nagyon bizalmas és kényes ügyben járjak közben Svájcban, melyet azonban az események felgyorsulása miatt már nem tudtam megvalósítani. Arra kért, hogy beszéljek a berni angol nagykövettel, s ebbe bele is egyeztem, tekintve, hogy Norton urat személyesen ismerem.

A megadásról szóló tárgyalás bevezetését akarta megkezdeni, de azt kívánta, hogy ne semmisítsék meg teljesen a fasizmust, mivel az egy olyan erő, melyet a bolsevizmus elleni harcban is ki lehet később használni. Valamint azt akarta, hogy ne üldözzék az újjászülető fasizmust a szövetségesek által elfoglalt olasz területeken se. Jóllehet, ismerve a szövetségesek mentalitását, az egész már csak ábrándnak tűnt nekem, mégis megígérttem a Ducénak, hogy azonnal Bernbe utazom ezen ügyben.

Ezen az utolsó velem folytatott beszélgetésen Mussolini nagyon nyugtalan volt, szemei kidülledtek, és jól látszott elkeseredettsége. A következőt mondta nekem: „Ennek vége, a katonák elhagynak, nincsenek embereim”.

Talán én voltam az utolsó látogató, akit még fogadott. [...]

Maga Mussolini is találkozott a bíboros palotájában az ellenállási mozgalom vezetőjével, Cadorna Tábormokkal, de a Duce fenntartotta magának a gondolkodásra való jogot, mielőtt engedne a megadási követelésnek. Majd anélkül, hogy engedett volna, elmenekült Milánóból, bizonyára abban bízva, hogy svájci intézkedésem előnyös lesz számára.

Azon az estén a partizánok minden Milánóból kivezető utat elzártak, és minden kocsira erősen tüzeltek. Lehetetlen volt elhagynom Milánót, és másnap tudtam meg, hogy a Ducét és az egész kormányt letartóztatták, miközben az éjjel Comóba akartak menekülni egy szintén észak felé visszavonuló német páncélos hadoszlop őrizetében. Azonban már késő volt menekülni.

Mussolini és a többi fasiszta vezető kivégzésének részleteit most mellőzöm, hisz Nagyméltóságod ezekről bizonyára idejében tudomást szerzett. [...]

A város négy napon keresztül a Nemzeti Felszabadító Bizottság és nagyszámú partizán bandák kezében volt. Heves lövöldözésekre került sor a német csapatokkal és az elszigetelt fasisztákkal, de amióta néhány amerikai csapat 29-én este megjelent, visszatért a nyugalom. Hiányzik azonban még az élelmiszer-elosztás normalizálása, mely az utóbbi napokban a tragikus helyzetre való tekintettel szinte ellehetetlenült. [...]

A fasiszták üldözése tovább folyik, már embervadászattá vált. Elkezdődött a személyes bosszúállás is. Ez alkalommal a spanyolelles kampány – fasisztáknak bélyegezve minket – nem volt túl erős, inkább csak néhány kommunista és szocialista újságban megjelent cikk kellemetlen kommentárjában fordult elő. E lapok szerint néhány elfogott fasiszta vezető hamis spanyol útlevéllel rendelkezett. Érdeklődtem a Nemzeti Felszabadító Bizottság hírszerzési főnökénél, megcáfolva a rosszindulatú híreszteléseket, hisz könnyen bizonyítható, hogy az útlevelek eredetiek voltak, mivel konzulátusunk egyetlen egyet sem adott ki engedély nélkül.

Konzulátusunknak, és ugyanígy a genovai konzulátusnak is egyetlen problémája annak a több száz spanyolnak a hazatelepítése, akik Németországból minden vagyon nélkül érkeztek ebbe a zónába. Pillanatnyilag úgy oldottam meg a helyzetet, hogy néhányukat a partizánokkal vettem közös névjegyzékbe. A Keresztény Demokrata Párthoz tartozó Lorenzini Brigádban tevékenykednek, és úgy az idősebbek mint a fiatalok is meg vannak elégedve.

Azonban egyik napról a másikra majd le kell őket szerelni, és akkor a visszatelepítés problémája nehéz lesz, lévén, hogy erre vonatkozólag nem kaptam Nagyméltóságodtól utasítást, és pénzzel sem rendelkezem, hogy segítsen őket.

Január 24-i dátummal közöltem a Bernben lévő spanyol nagykövet úrral, hogy Horvátország és Németország felől kezdtek érkezni ezek a menekültek, kérve őt, hogy továbbítsa Nagyméltóságodnak ezt a hírt, és kérjen Nagyméltóságodtól kölcsönt a menekültek megsegítésére. Később megtudtam, hogy a

berni követség nem tartotta szükségesnek közölni Nagyméltóságoddal kérésemet. Április 4-én innen, a német Nagykövetségen keresztül a következő táviratot küldtem Önnek: „Németországból folyamatosan érkeznek egykori spanyol katonák és munkások, akik vissza akarnak térni Spanyolországba. Nincs ruhájuk, se pénzük. Január 24-én tájékoztattam a berni követet, aki úgy tűnik, nem továbbította Nagyméltóságodnak kérésemet. Honfitársaink kétségbeesztő anyagi helyzetét látva kérek Nagyméltóságodtól anyagi támogatást a megsegítésükre.”

Félek, hogy nem érkezett meg Madridba a fent említett távirat a hírközlésben, mely már igen szervezetlen, a támadt zavarok miatt. A genovai főkonzulátus is hasonló problémával küzd, és Bernejillo márké engem kért meg, hogy Svájcban keresztül kérjek Nagyméltóságodtól megfelelő utasítást, melyet kérem, szíveskedjék elküldeni. [...]

Továbbra is tájékoztatom Nagyméltóságodat, és bátorodom tiszteletteljesen Nagyméltóságod előtt hangsúlyozni a Németországból érkező spanyolok visszatelepítésének sürgető problémáját. Közöttük vannak nemkívánatos elemek is, akik folyamatosan a konzulátushoz fordulnak segílyt, szállást és a visszatelepítésüket kérvényezve.

AMAE, Leg. R 1705. Exp. 2. (No. 24.)

29.

Az olasz külügyminisztérium „*Olasz-spanyol kapcsolatok*” c. feljegyzése (aláírás nélkül)

Róma, 1945. július 23.

1943. szeptember 8. után Olaszország és Spanyolország között hivatalos téren igen korrekt módon alakultak a kapcsolatok kedvező eredményeket hozó tárgyalásokon keresztül.

A spanyol kormány az elsők között ismerte el hivatalosan a legitim olasz kormányt, s ezáltal lehetővé tette spanyolországi érdekeink védelmét, melyek máskülönbén a náci és az úgynevezett szociális-köztársasági ügynökök kénye kedvére lettek volna kiszolgáltatva. [...]

A Földközi-tenger medencéjében elfoglalt helyzete miatt, valamint az újjáépítés jövőbeli szükségleteire való tekintettel, az olasz kormány úgy vélte, hogy nem hagyhatja figyelmen kívül azt a politikai és gazdasági realitást, melyet a közeli mediterrán hatalom léte jelent. Ebben a keretben kell megítélni a Róma és Madrid között történt nagyköveti cseréket, mely fővárosunk felszabadítása után történt.

Másrésről, jóllehet ugyanúgy, mint mi, a szövetségesek is elítélik a belső spanyol helyzetet, mégsem szüntették meg Spanyolországgal az élénk diplomáciai kapcsolatokat, jelentős előnyöket szerezve ebből háborús politikájukra nézve. Ma – a béke által meghatározott új európai helyzetben – úgy tűnik, el akarják kerülni, hogy egy túl gyors rendszerváltozás következzen be [Spanyolországban], mely egy újabb, az európai újrendeződére nézve igen veszélyes polgárháborút idézhetne elő.

A maga részéről Spanyolország [...] többször nem értette meg az 1943. szeptember 8. után történt olasz események valódi értékét, és hagyta magát befolyásolni a Pireneusoknál állomásozó német fegyveres erők fenyegetésének hatása, valamint a területén működő intenzív német propaganda által. Ez volt az oka a velünk szemben mutatott kétértelmű magatartásnak: engedélyezték az úgynevezett szociális-köztársasági kormány félhivatalos képviselőjének madridi működését, valamint a sajtóban – különösen a leginkább falangista tónusú lapokban, közvetlenül a fegyverszünet után – az olasz események határozottan kedvezőtlen beállítását. [...]

Konkrét kérdésekben az olasz-spanyol kapcsolatok helyzete az alábbi:

- Múlt januárban, 1943. szeptember végén kezdett hosszas tárgyalások után, sikerült elérnünk, hogy a spanyol kormány szabadon engedje a fegyverszünet után spanyol kikötőkbe internált hadihajóinkat [...].
- Néhány hónapja több mint ezer tengerész (a „Roma” és a „Vivaldi” hajótörést szenvedett tengerészei) hazatelepítését értük el.
- A tizenöt olasz kereskedelmi gőzhajóból, melyek a fegyverszünet pillanatában spanyol kikötőkben horgonyoztak, sikerült elérnünk [...] tizenegynek a szabadon bocsátását, míg kettőt bérbeadtunk Spanyolországban, kettőért pedig, melyeket az ellenség foglalt le még a fegyverszünet előtt spanyol vizeken, kártérítést kértünk.
- A politikai okok miatt internált és fogva tartott honfitársaink nagy részét szabadon engedték, és hazatelepülhettek.
- A fegyverszünet után Észak-Olaszországból, valamint Franciaországból Spanyolországba menekült nagyszámú olasz katona esetében is hasonlóan történt az eljárás. [...]
- 1944 szeptemberében lejárt az 1940-ben kötött olasz-spanyol légi megállapodás, melyet ezért a madridi kormány felbontott. Azonnal tárgyalások kezdődtek, hogy biztosítsuk magunknak egy új egyezmény megkötésének a lehetőségét. Eközben javaslat született egy ideiglenes „titkos protokoll” megkötésére, melynek feladata, hogy mostantól fogva biztosítsa a légi összeköttetést a két ország között.
- Jelenleg is folynak egyéb tárgyalások Madridban a [...] rádióösszeköttetés ügyének rendezése végett.

- Éppen ezekben a napokban a spanyol kormány beleegyezett, hogy újra megindulhat a külföldön élő olaszokat védő szolgálat, mely anyagi okok miatt a múlt télen szűnt meg.
- A Spanyolországgal szembeni, körülbelül 300 millió lírás kliring-adósságunkat kívánságunk szerint rendezhettük a háborús adósság ellenében. Készek visszaadni azt a tízezer tonna búzát, melyet 1939 óta kölcsönöztünk Spanyolországnak. Jelenleg tárgyalások folynak háborús kölcsöntünk rendezéséről, melynek fizetését 1943. szeptember 8-án függesztették fel. Végezetül, Spanyolország szeretné mihamarabb újraindítani kereskedelmi kapcsolatait Olaszországgal.

ASMAE, Serie Affari Politici 1931–45, Spagna, busta 83.

30.

Az Il Popolo c. újságban megjelent cikk, „Olaszországnak jó kapcsolatokat kell fenntartani Spanyolországgal” címmel

1945. augusztus 14.

Julio Casas az *EFE Hírügynökség*⁵⁹ római tudósítójának krónikája:

Meg sem tudom számolni, hogy a baloldali sajtó hányszor panaszkodott az ellen, hogy Olaszország diplomáciai képviselőt tart Madridban. Ennek beszüntetését és a képviselő hazájába való visszatérését kérték a politikai rendszerek összeférhetetlensége miatt. Legállhatatosabbak a szocialista és a kommunista napilapok, de leginkább ez utóbbiak emlékeztetnek folyamatosan arra, hogy Gallarati Scotti herceg madridi jelenléte az olasz külpolitika egyik hibája. Az eset érdekessége, hogy a jelenleg Spanyolországban lévő olasz nagykövet kinevezése Bonomi első kormánya alatt, a szocialista és a kommunista miniszterek jóváhagyásával történt [...]. Csak később, rögtön a diplomata elindulása után kezdtek a kommunisták és a szocialisták tiltakozni. [...]

A közvélemény más szektorai, a liberálisoktól a függetlenekig, csöndben maradtak, és ebből látszik, hogy helyesen értelmezték azokat az okokat, melyek miatt Olaszország – mint a világ többi országa is – képviselést tart fenn Madridban. [...]

Egy tisztánlátó kormánynak – mondja egy tegnap megjelent vezércikk [...], melynek szerzője Giulio Andreotti – kötelessége figyelembe venni a nemzetközi politika ideológiai összhangját, azonban figyelembe kell vennie gazdasági,

⁵⁹ 1939-ben alakult spanyol hírügynökség.

pénzügyi, ipari... stb. érdekeket is [...]. Ezzel, a minden ország által gyakorolt realista politikával összhangban, a szerző a kinevezés ellentmondásait aláveti azon gazdasági érdekeknek, melyek Olaszországot összekötik Spanyolországgal. Ezek között a következők emelkednek ki: az *Italcable* tevékenysége és a spanyol kormány arra vonatkozó engedélye, hogy folytathasson transz-óceáni kommunikációt is; a lehető leghamarabb ismét elkezdődjön a két ország közötti légi közlekedés, melynek az olasz légitársaságok lennének hasznélvezői; Spanyolországban vannak [olasz] bankok, biztosító társaságok, vállalatok, mint például a Pirelli, a Fiat, a Hispano, vagy a Lancia; a Spanyolországban lévő olasz hitel, mely a cikk írója szerint mintegy 50 millió dollár értékű, és melynek visszafizetése az olasz pénzügyek javára szolgálna.

Jóllehet – mondja Andreotti – a Róma és Madrid közötti diplomáciai kapcsolatok fenntartása nemcsak ezen gazdasági okok miatt indokolt. Szem előtt kell tartanunk, hogy úgy az Egyesült Államok, mint Nagy Britannia, a Franco-rezsimmel szembeni kritikájuk ellenére, továbbra is fenntartják nagykövetségeiket Spanyolországban. Emlékeznünk kell arra is, hogy a néhány hónapja a Mexikóban összeült Pánamerikai Kongresszuson a többség visszautasította azt az indítványt, mely a Franco-rezsimmel való diplomáciai kapcsolatok felfüggesztését javasolta. Spanyolország – teszi hozzá Andreotti – egy mediterrán ország, mellyel érdekünk, hogy minél előbb meginduljon a forgalom és az árucseré, ugyanis ez nem lebecsülhető mértékben jelent hozzájárulást az olasz gazdaságnak. [...] Ezek a kijelentések az „*Il Popolo*”-ban, a kereszténydemokrácia lapjában jelentek meg, mely párthoz a külügyminiszter, De Gasperi is tartozik.”

ASMAE, Serie Affari Politici 1931–45, Spagna, busta 89.

31.

José Antonio de Sangroniz római spanyol nagykövet – Alberto Martín Artajo külügyminiszternek

Róma, 1945. október 12.

Tárgy: Utalások Spanyolországra Hitler és Mussolini levélváltásában

Az olasz sajtó a világháború alatti Hitler-Mussolini levelezésből több levelet is közölt a napokban. Úgy vélem, szükséges tájékoztatnom Nagyméltóságodat azokról, melyekben Spanyolországra is található utalás.

Az *Il Momento* c. lap szeptember 30-i számában megjelent egy levél, melyet a Führer Mussolininak írt 1943. február 16-án. [...]

Az *Il Momento* szerint ebben a levélben az alábbi bekezdések olvashatók Spanyolország tekintetében:

„Valószínűnek tartom, hogy az angolszászok Portugáliában szállnának partra. Úgy hiszem, hogy ebben az esetben, Spanyolország garanciákat kapna, és azzal a céllal, hogy a semlegesség mellett maradjon meg, talán területi haszon lehetősége is megnyílna előtte francia Afrikában. Nyilvánvaló, hogy végül Spanyolország, ugyanúgy mint Portugália el fogja veszíteni területeit. Az is egyértelmű, hogy Anglia igyekezni fog Spanyolországot kizárni Marokkóból és még inkább Tangerből. Tudom azonban, hogy milyen nehéz határozott és koherens döntést hozni ilyen nehéz pillanatokban még egy olyan országban is, ahol mindenről egy ember dönt. A döntéshozás még problematikusabb egy olyan országban, ahol a belső helyzet nem túl stabil, és mely ország már egyszer, 1941-ben bizonyította, hogy nem rendelkezik szükséges erővel és képességgel egy történelmi döntés meghozásához. Ugyanis, ha 1941-ben a spanyol kormány késznek mutatkozott volna véglegesen megoldani Gibraltár kérdését – és akkoriban korlátlan haderő és hadianyag állt volna rendelkezésére ezen cél megvalósításához –, akkor a Földközi-tenger medencéjében zajló háború egészen másképp alakulhatott volna. Észak-Afrikában az amerikaiak és az angolok helyett csak olaszok és spanyolok lennének.”

A *Libera Stampa* és a *Risorgimento liberale* című lapok e hó 11-én közzétették Hitler egyik Mussolininak írt levelét. Ebben néhány olyan tervet sugalmaz a Ducénak, melyekkel Spanyolországot az intervencióra kell bírni. A következőkben a ránk vonatkozó bekezdéseket idézem:

„A) Politikai intézkedések: 1) Spanyolországot rá kell venni az azonnali hadbalépésre. A lehető leghamarabb, hat héten belül következzenek ez be. A spanyol intervenciónak számunkra az a szerepe, hogy Gibraltárt megszerelve lezárjuk a szorost, és spanyol Marokkóba szállíthassunk legalább egy, vagy két német hadosztályt. Ezzel bebiztosítanánk magunkat Franciaország esetleges árulásával szemben [...].

B) Katonai intézkedések: A legfontosabb katonai intézkedés mindenek előtt a Földközi-tenger lezárása. Ezzel a céllal meg akarom próbálni, mint már mondtam, hogy Spanyolországot belépésre bírjam. [...]”

AMAE, Leg. R 2302. Exp. 16. (No. 253.)

Róma, 1945. október 15.

Tárgy: Az *Il Lavoro* lapban megjelent spanyol rezsimet támadó cikkek

Az angol-amerikai ügynökségek továbbra is folytatják Spanyolország elleni rosszindulatú kampányukat. A baloldali sajtó gyakran vesz át riportokat és krónikákat ezen ügynökségek tudósítóitól [...]. Az *Il Lavoro* című újságban e hó 10-én, 11-én, 12-én, 13-án megjelent négy cikk is, melyek szerzője a nemrég Spanyolországban látogatást tett John Kimche, a Reuter Hírügynökség újságírója, az említett spanyolelles kampányt bizonyítja. Az egész tudósítást alkotó négy említett cikk közös címe: „*Spanyolország Franco bukásának előestéjén*”.

Az első cikk címe: „*A Caudillo kegyencei jobban szervezettek, mint Al Capone bandája*”. Ebben kijelenti, hogy a jólét és normalitás, mely első látásra szembetűnik országunkban, [...] sokkal inkább látszólagos, mintsem valós. [...] A cikk írója azt állítja, hogy a jelenlegi spanyol rendszer főleg a terroron alapul. [...] Franco tábornok – teszi hozzá – olyan, mint egy igazi „Führer”, még kormánya tagjaitól is igen elszigetelődik. [...]

A második cikk címe: „*A rezsim tartópillérei*”. [...] Ebben leírja, hogy milyen hatalmas szerepe van a rezsimen belül a rendőrségnek, és azt állítja, hogy az ország folyamatosan riadókészültségben van. [...]

Az *Il Lavoro*-ban megjelent Spanyolországról szóló cikksorozat harmadik részének a címe: „*Válság és szükség Franco Spanyolországában*” [...] A szerző [...] kiemeli, hogy Spanyolország a tengely vereségével elveszítette legfontosabb külföldi támaszait. [...] Az országot súlyos gazdasági válság sújtja, mely főképpen a Spanyolországot két éve gyötrő szárazság miatt alakult ki, és mely úgy a mezőgazdasági, mint az ipari termelésre kihatással van. Sok gyár az elektromos áram hiánya miatt kénytelen volt csökkenteni a munkanapok hosszát, és ezzel a munkások fizetése is csökkent. [...] Mindezek eredménye – ahogy Kimche véli –, hogy a munkásosztály sokkal rosszabb körülmények között van, mint 1936 előtt volt. [...] A cikk azzal zárul, hogy csak a kormány elnyomó intézkedései tudják megakadályozni egy népi elégedetlenség kirobbanását [...].

A Reuter hírügynökség tudósítójának utolsó cikke a „*Franco rezsim sorsdöntő órája*” [...] címet viseli. Ebben leírja [...], hogy a rendőrség kitarító munkája ellenére is a kormányellenes titkos szervezetek az egész országban folyamatosan fejlődnek. [...]

Spanyolországnak – mondja Kimche – külföldi segítségre van szüksége - ahhoz, hogy egy stabil kormány kialakítására képes különböző elemek egyetértése megszülessen. A baloldal, úgy tűnik, kész együttműködni akár a monarchistákkal vagy a katolikusokkal is a kormány megdöntése céljából, azzal a feltétellel, hogy a legfontosabb demokratikus szabadságjogok biztosítva lesznek. Egyetlen személy van, aki elő tudná segíteni a harmadik spanyol köztársaság megszületését, és ő nem más, mint a brit külügyminiszter.

AMAE, Leg. R 2302. Exp. 16. (No. 256.)

A tördelést a JATEPRINT,
a Bölcsészettudományi Kar Kiadványszerkesztősége végezte
WordPerfect 8 kiadványszerkesztő programmal.

Kiadja a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30–34.
<http://www.jate.u-szeged.hu/jatepress/>

Felelős kiadó: Dr. Pándi Lajos egyetemi docens
Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő
Méret: A/5, példányszám: 300, munkaszám: 33/2004.

2002

- 54. Az 1930-as görög–török barátsági és semlegességi szerződés. [Balogh Ádám]
- 55. John F. Kennedy és Nyikita Sz. Hruscsov levelezése a kubai rakétaválság alatt. [Simon Ágnes, Simon Eszter]
- 56. Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya. [Tandori Mária]
- 57. Jugoszlávia külpolitikai dilemmája 1940-ben. [Tóth-Szenesi Attila, Szajcsán Éva]
- 58. Állam – Szent Unió – Skizma. [Kovács Kálmán Árpád]

2003

- 59. Három középkori germán törvénykönyv. [Huszár Edit]
- 60. Az első világháború és a spanyol semlegesség. [Pallagi Mária]
- 61. Edvard Beneš: Az osztrák probléma és a cseh kérdés [Gulyás László, Halmos Tamás].
- 62. Johann Martin Honighberger: Napkeleti gyümölcsök. [Buczkó Zsuzsanna].

2004

- 63. Zsebkalauz Németországhoz. [Kovács Melinda, Szilárd Balázs].
- 64. Sztálin és Tito moszkvai titkos találkozása. 1948. február 10. [Vukman Péter].
- 65. Olasz–spanyol kapcsolatok a második világháború idején. [Katona Eszter].

Megrendelhetők (ára: 250.– Ft [a 34. szám: 500.– Ft] + postaköltség):
Pándi Lajos, SZTE BTK Történeti Intézet, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.;
(62) 544–464; pandi@hist.u-szeged.hu

1996

26. A jeruzsálemi Szent János Lovagrend regulája. [Homonnai Sarolta, Hunyadi Zsolt]
27. Az amerikai alkotmányozási vita: a föderalisták írásából (1787–1788). [Berkes Tímea]
28. Források a németek Szovjetunióba történő kitelepítéséről Közép-Kelet-Európából (1945–1953). [Köteles Péter]
29. Turgot: Levelek a toleranciáról. [Balázs Péter]

1997

30. Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai (1925–1937). [Eiler Ferenc]
31. Vikingek az angolszász krónikában. [Rimaszombati Károly] (*elfogyott*)
32. Gildas: Britannia romlásáról. [Novák Veronika] (*elfogyott*)

1998

33. AZ 1904-es szerb-bolgár szerződések. [Horváth Krisztián]
34. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Jójiárt Júlia, Varga Vanda Éva] (a 18. sz. utánnyomása + színes melléklet) (*elfogyott*)
35. Szultáni fermán a Bolgár exarchátus megalapításáról. (1870. febr. 28.). [Horváth Krisztián]
36. A fiatal Napóleon írásai Korzikáról. [Jókai Rita]
37. Esztergom 1595-ös visszavétele a napi jelentések tükrében. [Bagi Zoltán Péter, Szász Géza]
38. Ausztria határai (Saint-Germain 1919. szept. 10.). [Eveli Péter, Dobos Erzsébet]
39. Tervezet a kereszténység leendő békéjéről (Podjebrád-béketervezet, 1464). [Karáth Tamás]
40. Törvény Skócia lefegyverzéséről (1746). [Fejér Ingrid]

1999

41. Az 1902-es orosz-bolgár katonai konvenció. [Horváth Krisztián]
42. Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből. [Nótári Tamás]
43. Marcus Tullius Cicero M. Caelius védelmében mondott beszéde. [Nótári Tamás]

2000

44. „A Népszövetség halála”. Dokumentumok az olasz–etióp konfliktus történetéből (1935–1936). [Szélinger Balázs]
45. A szudétánmet kérdés a második világháborúban (Edvard Beneš és Wenzel Jaksch levelezése 1939–1943). [Kasza Péter]
46. Načertanije (A szerb nemzeti és külpolitika titkos dokumentuma, 1844). [Szajcsán Éva]
47. Juan Donoso Cortés: Értekezések. [Bán Mónika]
48. Napóleon trianoni dekrétuma az Illír Tartományok megszervezéséről. (1809. dec. 25.) [Pándi Eszter]
49. Dokumentumok az 1911–1912-es olasz–török háborúból. [Horváth Krisztián]

2001

50. Mary Rowlandson fogságának és szabadulásának elbeszélése. [Zámbó Ildikó]
51. Marcus Tullius Cicero Q. Ligarius érdekében mondott beszéde. [Nótári Tamás]
52. Békeszerződés az Egyesült Államok és Mexikó között (1848). [Kökény Andrea]
53. Navigatio Sancti Brendani * Szt. Brendan apát tengeri utazása. [Majorossy Judit]